

HELIKON 9

ÁRA 20 LEJ

SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

III. ÉVFOLYAM • 9. (113.) szám • — KOLOZSVAR, APRILIS 24.

PALOCSAY ZSIGMOND

ÁPRILIS 1992

Fényszegény a nappal,
hideg az éjszaka;
birtokomon nem bagdátja
senmi a rügyeket.

Vagy megszűnt tán a nedvkeringés?
Gyenge a gyökérgyomlás?
Alkatrészt, tápanyag és üzemanyaghiány
kukcoltatja rügypikkelyben

az alvó szemeket?

Kéne a nyugtató — biztató zöldérő.
Április is butikos lett?!
Sztrájkol a ZÖLDVILÁG?!

Kibújniak a vakondok?
Ránktörnek a vándorok,
s majd botot rázva, fenyegetve
diktálnak a gazdának
— A MINDENARCÚ KARMESTERNEK

Hová lett élő kedvem?!



A zilahi Wesselyi szobor

ÁPRILIS VÉGE

KIRÁLY LÁSZLÓ

teleirtad
versekkel a lelkem, és akkor én
merre bolyongjak — k. l. junior, tróger, aki
szétszaladtál minden világát felé, és mégis-
csak hozzám jutottál, hogyan lehet
megérteni ezt; embert emberrel akartam
társítani, és akkor itt vagy te, miközben
senkit sem lehet társítani senkivel, s a
történetek sokkal szebbek, mint egy
családrégény — — — nincs annyi ós,
hogy békeességben megölhetnék egymást — —
— azt mondta maja sztojanovics: királylaci,
az életben nem lesz mégeggy sóvárad
kabátod, amiben ilyen jól érezném magam!
igaza lett, nincs több olyan sóvárad
kabátod, de olyan maja sztojanovics sincsen,
és egy könnyeden megígért történetem
bolyong a balkánon azóta; — ne adjatok,
ne adjatok semmit nekem, de mostantól
semmit se kérjetelek tőlem,
ember vagyok, de csak egy, tehát azt mondom:
én mindig tartozom maja sztojanovicsnak,
és egy életnek, és maja sztojanovics
mindig tartozik nekem

SZILÁGYI ISTVÁN

ZILAH OLIMPIKON - SEREGSZEMLE

A sok gonddal, nyomorúsággal küszködő romániai magyarság életében — ha erre egyáltalán ráfigyel s észreveszi —: néha mégis akad reményt keltő pillanat. Márpedig éppen jövőbeli szellemi létezésünk pillérei látszanak épülni — miközben éppen ez lenne az a régió, ahol különben a legfenyegetettebbek vagyunk, ahol borúsabb pillanatainkban már-már föltartóztatatlannak véljük a további leépülést.

De mi is az, ami manapság bizakodásra adhat okot? Például a Mikes Kelemen magyar nyelv és irodalom verseny megyeközi, vagyis országos szakasza, melynek legutóbb Zilahon leheftünk vendégei, tanúi.

Románia iskoláiban valamikor a hatvanas-hetvenes évek fordulóján alakult ki az a tanulmányi versenyrendszer, mely osztály szinten indult, majd iskolaközi és megyei szakaszokon át szűrte az egyes tantárgyakból a legjobb tanulókat, akik aztán a megyeközi, azaz az országos olimpiákon mérték össze tudásbeli erejüket.

A magyar nyelv és irodalom „tantárgy” lévén — ha mégoly kevésbé „szívesen látott” is (különösen a nyolcvanas évektől) — ahol és ameddig létezett, versenyezni lehetett belőle. Miután pedig a román nyelv és irodalom verseny már évek óta Eminescu nevével fémjelzte az országos szakaszt, tavaly óta mi a magyar nyelv és irodalom versenyt Mikes Kelemen öröksége nevében-jegyében tartjuk. S ha a nyolcvanas évek második felére a magyar anyanyelvi oktatás kényszerű regressziója következményeképp az irodalmi olimpiákon bizonyos elerőtlenedés volt tapasztalható, s ez elkerülhetetlenül a teljesítményszint esetében is megmutatkozott, mára viszont az ún. színvonal érezhetően javult, hisz a '89-es rendszerváltás-kísérletet követően mégis csak jóval magasabb azon általános és középfokú osztályok száma melyekben anyanyelvünkön tanulnak gyermekeink.

Külön örömdetes, hogy újabban Belső-Erdély déli és északi pereméről is fölbukkanak versenyzők az országos szakaszon. Olyan vidékekről, melyeket, sajnos, az anyanyelv gyakorolhatása szempontjából az utolsó évtizedben már-már „leszakadó” területeknek tekintettünk. Így mára 15 erdélyi, pártiumi, bán-sági megye (Arad, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Fehér, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Maramaros, Maros, Szatmár, Szeben, Szilágy, Temes) mintegy három tucatnyi iskolájából sereglett Zilahra a 153 ifjú olimpiakon. Talán nem érdektelen felsorolnunk azokat a városokat, községeket, melyeknek iskoláiból versenyzők jutottak el a megyeközi szakaszra. Ezen 32 helység a következő: Arad, Barót, Beszterce, Bethlen, Brassó, Csik-zere-da, Déva, Gyergyóremete, Gyergyószentmiklós, Ip, Kézdivásárhely, Kolozsvár, Maramaros-sziget, Marosvásárhely, Medgyes, Nagybánya, Nagyenyed, Nagykároly, Nagyszeben, Nagyvárad, Segesvár, Sepsiszentgyörgy, Szamosújvár, Szatmárnémeti, Szecsele (Hétfalu), Székelykeresztúr, Székelyudvarhely, Szilágysomlyó, Temesvár, Vajdahunyad, Zerind, Zilah.

Ami viszont ebben a pillanatban az egyik legizgalmasabb s legégetőbb romániai magyar „tanügyi gond”: hogyan sikerül majd az irodalomoktatásnak a „váltás küszöbén” túljutnia. Nyilván félre kellett dobni a tegnapi uralkodó ideológia osztályszemlélet-mankóit, sőt rendre revízió alá kerül egy rakás egyedurúldvözítőnek tudott műelemző „szempont” is; a megannyi „haladó-maradi”-besorolódási — az elkövetkezőekben viszont olyan ideológiáktól szabad, időtállóbb irodalmi-művészeti értékszemlélet szükségeltetne, melyre az irodalomtanítás távlatosabban is alapozhatna. Am ehhez egyelőre hiányzik minden fogódzkodó. Mert igencsak késnek az új irodalomelméleti munkák, de a tegnapi „örökség” újraértékelésével sem siet az irodalomtörténész. (Bár talán igazságtalanok lennének, ha újat mutogatnánk irodalomtudásainkra, hisz lehet, az újkéltű értékelések már léteznek vagy készülnek valahol, csak éppen kiadót, nyomdát nem találnak ebben a haszonorientáltnak nyil-

vánított világban.) Na de mielőtt a mértékadó szakmunkákat hiányolnánk — mondhatnánk bármely irodalomtanár, s igaza lenne —: jó volna, ha egyszer már végre használható tankönyvekhez s szöveggyűjteményekhez jutna a romániai magyar iskola. Ma ugyanis még mindig a hetvenes-nyolcvanas években megjelent könyvek vannak forgalomban.

Persze a magyartanár mindenkor küzönbséget tudott tenni Babits Mihály (akiről az utolsó, 1985-ben kiadott XII-es tankönyvben néhány sor van csupán) és Salamon Ernő („a munkásöntudat költője”; ugyanott külön fejezet) között — függetlenül attól, hogy taníthatta-e, vagy sem egyiket, vagy másikat. Ezzel együtt az, hogy mára a kétségtelenül „nagylelkűbb” tanterv engedte lehetőségekkel melyik tanár hogyan él, továbbra is kérdéses, hisz a tanárok korosabb nemzedékei harminc évvel ezelőtt még maguk is a Legmagasabb főkönköből érettségiztek.

Az viszont kétségtelen, a magyartanár birkozása a maradandó irodalmi érték érvényesítéséért elkezdődött — s ez, az ifjú olimpiakon dolgozóktól már ma kiolvasható. Igaz, az érték, a MÜ „java” egyszer s mindenkorra adott: Janus Pannonius befejezte epigrammait több mint félezer esztendője, Mikes Kelemen is pontott tett utolsó levelére majd kilenc emberöltővel ezelőtt... Kibontani, kihallani a közelmúlt irodalmából, vagy a nagyönis régmúlt korok ránk hagyományozott alkotásából a mához sző, avagy örök-érvényes üzenetet — nos, ez lenne a tét. E tekintetben a Zilahon versenyző diákok igyekezete máris meglepő. Az, hogy számukra nem relikvia, még csak nem is szentség az irodalmi szöveg; miközben keresik, kutadják benne azt a bizonyos üzenetet, úgy bontják szét a művet, hogy közben azt saját világításukkal faggatják, vallatják — az ún. való életbeni „jártasságuk” pedig néhol már-már zavarba ejtő...

Alkalmam volt végigbögöszni a 153 dolgozat javát, s be kell vallanom, néhány osztály esetében nekem nem lett volna merszem az „lvonalon” belüli (8-asról fölfelé?) sorrendet föltámasztani. No de ez a tanárok dolga volt.

Végül is az igazi nyereség, hogy két „szakasszal” ezelőtt, úgymond, osztály-iskola- s megye-szinten sok száz, vagy ezer tanuló „indult” — hisz ezeknek az „országosra” eljutott 153 valójában a legjava.

Bizonyára nem veszi rossz néven utólag se a más stúdiókban jeleskedő sok száz meg ezer diák, hogy magunk a kezdetektől első sorban a magyar olimpiára figyeltünk — irodalmi lap munkatársairól lévén szó, úgy véljük, ez talán megbocsátható. Egyrészt mindenkori ez volt az egyetlen olyan tantárgy-verseny, mely anyanyelven „engedélyeztetett” (mert másként, ugye, hogyan?), másrészt mára nem egy fiatalabb pályatársunk a tegnapi olimpiákon közli került ki; s hány magyartanár, aki a mai versenyzők dolgozatait javítja s eldönti, a jók közül melyik a jobb...

Díjat is adtunk már az első évtől, iróportrékról készült plakettet, évkönyvet — mikor mire tellett. Aztán rendre lapfársaink is „beszálltak”, s az elmúlt évekbe a díjak száma szépen gyarapodott. Mára annyi a díj, hogy csak kapkodjuk a fejünket, meghozzá milyen jelentős adományok, melyekkel mi már rég nem versenyezhetünk, s melyekhez képest az elszegényedett művelődési lapjaink kinttételei jelképesekké váltak, néhol már-már csupán gesztusértékűek. Seba, fontos a közfigyelem, melynek fölkelteséhez mi is hozzájárultunk az elmúlt évek alatt.

Alább megpróbáljuk felsorolni a Zilahon kiosztott díjakat (mi másfél tucatot számolunk csak ennyi volt). Tehát a

DÍJAK

(Folytatása a 6. oldalon)



A pszichológiától a metafizikáig

A modern értelmiség ma már beleegyezik abba, hogy a mitológia szimbolikája pszichológiai jelentéssel bír, különösen, ha figyelembe vesszük a pszichoanalitikusok több évtizedes munkásságát, hisz ezt ismervén nem lehet kétsége afelől, hogy a mítosz természet megegyezik az alomével, s hogy az álmok pontosan előrevetítik a lélek egész dinamizmusát.

Sigmund Freud, Carl G. Jung, Wilhelm Stekel, Otto Rank, Karl Abraham, Róheim Géza (és sokan mások) bizonyos álmok tanak révén kezdtek interpretálni a mítoszokat. S bár eme orvosok nagyon különböztek egymástól, sok jelentős elvi kérdésben értettek egyet.

Ama felfedezésük — miszerint a tündérmese meg a mítosz logikája és rendszere megegyezik az alomével — drámai erővel állította a modern tudat elé a hosszú évszázadokon át kétségbevetett archaikus ember kimerült.

Az új tan szerint a tündérmesék — melyek minden valószínűség szerint az autentikus, legendás hősök életét, természet és a hála isteni hatalmát, valamint a különböző közösségek totemisztikus őseit jelentik meg — azon tudatalatti felélmek és vágyak szimbólumai, amelyek az ember tudatos viselkedésében is fontos szerepet játszanak.

A mitológia eképp nem más, mint pszichológia, amit hol biográfia, hol történelem, hol kozmogónia gyanánt szokás félreértelmezni. Ami a modern pszichoanalízis megfigyeli a mítosz lényegét, s így átmeneti az emberi lélek isteni örökségeit a modern civilizáció számára.

Úgy tűnik föl itt a Homo Sapiens — úgy a keleti és nyugati, primitív és civilizált, mint a modern és az archaikus — enigmatikus fejlődésének egész folyamata, akár egy fluoroszkópban. Az egész látvány élénk tárul, csak olvashunk és tanulmányoznunk kell eme halhatatlan rendszert. (...)

Ha minden ide vonatkozó anyagot áttekintünk, arra a következtetésre jutunk, hogy az álmokat nem lehet maradéktalanul azonosítani a mítoszokkal.

A szereplők forrása — a képzelet tudatalatti kútja — ugyanaz, grammatikájuk is hasonló, ám a mitológiai hősök nem pusztán az álom spontán szülöttei. Ellenkezőleg, tevékenységük szakadatlanul a tudatos régió ellenőrzése alatt áll, és közismert funkciójuk az, hogy a tradi-

cionális birodalom erőteljes, festői nyelvezetű szolgálja. Ez már az ún. primitív népi mitológiákra is érvényes. A transzszuszeptibilis (= transzcendens üzenetek felfogására érzékeny) sámán vagy a beavatott antilop-pap természetesen mozog a világéter terében, s könnyedén kommunikál az ősi analógiák útján is. (...)

És ahhoz, hogy a ránk testült mitológiai alakok teljes értékűt felfelfessük, elsősorban azt kell megértenünk, hogy ezek nem a tudatalatti pusztai tünetei — mint az emberi gondolatok és események nagy többsége — hanem a világ kezdete óta adott szellemi princípiumok fékezett, de szándékos megnyilatkozásai, olyan princípiumok, melyek az emberi történelem során semmit sem változtak, sőt egyre állandóbbá váltak az emberi szervezet idegrendszerének felépítésében. Röviden fogalmazva: az univerzális doktrína azt tanítja, hogy a világ összes látható szerkezete — minden élő — ama mindenható erőnek az effektusa, amelyből életre kelt, amely fenntartja és kitölti, s amelybe legvégül visszatér.

Ezt az erőt a tudomány energianak nevezi, a melanéziaiak manának, a szüi indiánok wakondának, a hinduk shaktinak, a keresztények pedig Isten hatalmának. A lélekben való jelenlétét és megnyilvánulását a pszichoanalitikusok a *libido* fogalmával határozzák meg, s eme erőnek a kozmoszban való megnyilvánulása azonos az

univerzum felépítésével és működésével.

A megértésnek eme differenciálata, ám minden létező szintben bugyogó forrása frusztrálta teszi azokat a szervezeteket, amelyekben a felfogásnak ki kellene teljesednie. Az érzékelés és az emberi gondolkodás — az erő birtokosai — arra itélnek az emberi agyat, hogy ne fogjon fel semmit a káprázatos színekben áramló, végtelen és viharos látványosságokból.

A mítosz és a ritus szerepe pontosan az, hogy az ősi analógiákon keresztül segítse a kitörést. Olyan módon rendez el a megértendőt, a felfoghatatlant — az emberi formaérzékelésnek és koncepciójának megfelelően — hogy mögöttes sejtethető legyen a nyitott út és az igazság. S minekután megteremtette az ember számára a meditációhoz szükséges körülményeket, magára hagyja a kitörni vágyót. (...)

A menny, a pokol, a mitológiai kor, az Olümposz a pszichoanalitikusok szemében mind a tudatalatti szimbólumai. S ezek szerint a modern pszichológia értelmezési kulcsa a következő: a metafizikai egyenlő a tudatalattival és viszont. Amint Jézus mondja: „Isten országa bennetek lakozik”. S tényleg: a tudat helyeseréje a tudatalattival azonos a Bunkás biblikus képével. A tudat beszűkülésével — minek következtében már nem birtokoljuk és nem látjuk az univerzális erő forrását, csak a benne tükröződő dolgokat — egy időben szállt alá a kozmikus tudat a tudatalattiba: s a mélységben megszületett a világ.

A megváltás lényege tehát a tudatalattiba való visszatérés, s ezennel: a világ fizikai szétoszlása.

Ez a kozmikus ciklus igazi témája és formulája. Eképp a világ megnyilatkozik, majd visszahúzódik a szemmel nem látható tartományokba. A születés, az élet és a halál így a tudatalattiból való kiszivárgást, majd az oda való visszatérést jelenti.

A hős az, aki élete folyamán mindvégig a kozmikus tudat törvényei szerint él, vagyis tudata olyan, hogy az a teremtés ideje alatt többé-

kevésbé a tudatalattiba merül.

A hősi kaland ama pillanatot ábrázolja, amikor a hős megvilágosodik, ama alapvető pillanatot, mikor a hős még életében megtalálja és megnyitja a világosság kapuját önön élő-halott lényének a sötét falai fölött.

Igy a kozmikus szimbólumok mindig ilyen kifinomult zavaros paradoxonok formájában jelentkeznek, de Isten országa mindenképpen bennük van, és ugyanakkor rajtuk kívül is. Isten küldetése mindenképpen az, hogy felébressze az alvó hercegkisasszonyt — a lelket.

Ennek álma az élet, halála pedig az ébredés. A hős — ki saját lelkének ébresztője — nem más, mint saját szétfoszlásának az előidézője is, és Isten — a lélek ébresztője — ennek értelmében nem más, mint önmagának elvesztője is egyúttal.

A lehető legkésebben szóló misztérium talán épp a keresztre feszített Isten. Isten, Kiti Önmagáért áldoztak fel.

Ez a keresztrefeszítés egyik értelmezése: a hős átlépése a kozmikus tudat birodalmába (lásd a keresztre feszített test öt irányát vagy a Herceg öt fegyverét, melyet felfüggesztve hagytak élet és halál között).

De Isten ugyanakkor önként szállt le közéink és önszántából vállalta magára a tüneményes agóniát. Isten magára veszi az ember életét, és az ember pedig magába bocsátja őt az „ellentétek egybeesésének” keresztútján, hol Isten alászáll és az ember lelke föl száll — egymás táplálékaként.

A modern olvasó természetesen saját belátása szerint tanulmányozhatja majd eme szimbólumokat, úgy is, mint mások tudatlanságának jeleit, úgy is, mint saját lényegét, s úgy is, mint pszichológusra redukált metafizikát vagy fordítva. A szimbólumok fölötti meditálás hagyományos gyakorlata e mindkét lehetőséget már kihasználta.

HODOR ADÉL fordítása

Kaktusztövis

CSIRE GABRIELLA ÚJ KÖNYVE

Csire Gabriella gazdag munkássága bizonyítja, hogy Benedek Elek szellemi örököseinek hűséges követője. Minden írásában tükröződik a nagy mesemondó felbecsülhetetlen értékű életszemlélete, törhetetlen hite, kristálytisza embersége s a gyermekek iránti szeretete. Természetesen Csire Gabriella kiforrott egyéniség, aki jól felismerhető stílusjegyekkel él, akár régi, nagy kultúrnép mitoszait dolgozza fel, akár fiatal olvasóinak ír a máról. Vallja, hogy munkássága „a Cimbora szellemében gyökerezik” s ezen túlmenően ő az, aki feltámasztotta a gyermekek számára a mai Cimbora (amely jelenleg sajnos hallgatásra kényszerült). A régi legendás gyermeklapot, amelynek főszerkesztője, Szándékosan nem írtam le, hogy volt főszerkesztője, mert szilárdan bíztam abban, mint egész olvasótábor, hogy e nagy gondnoki szerkesztett folyóirat — mint sok más is — újjáéled.

Nos, e mai oly nehéz átmeneti korszakban a Cimbora olvasóinak korosztályát egy számunkra írott könyv képviseli. A *Kaktusztövis* a bukaresti Ion Creangă Ifjúsági Könyvtárhoz tartozó gyűjteményben jelent meg, a nagyon tehetséges Keller Emese pompás, humoros, vidámságot árasztó sajátosan egyéni illusztrációival.

A mutató, hetvenoldalas könyv a kisebb középsikolások életéből vett események, kalandok, epizódok gyűjteménye. A frappáns, vidám vagy lírai hangvételű kerak történeteket egy iskolás meséli el, közvetlenül, szabadon a mai tinédzserek modorában, szóhasználatával. És mert a szerző birtokában van az empátia adományának, s képes autentikusan megszólaltatni e századvég

gyermekét. Írói bravúr, ahogy a történetek szereplőivel azonosul, ahogy beléjük lát s ismeri őstüneteket, gondolataikat. Ez már a gyermekpszichológus alapos felkészültségére vall, aki ismeri a korosztály lelki életét, örömeit, bánatát, jószágát, vagy komiszkodása indító-okait is, sőt azt is tudja róla, amit néha titkol — hogy a nemegyszer üvöltő dervisként ordító könnyűzene nekünk és a mielőtt és tetszőtárk mellett titokban néha romantikus. Nem könnyű negyvenkét írásból egyet-kettőt kiemelni. Különösen, ha szinte azonos értékű, valamennyi. Ezek a gyermekek már mást játszanak, mint valaha szüleik s főleg nagyszüleik. Játsszanak — csak egy példa — rádióriportersdi, amikor a golyóstolluk a mikrofon, amelyet riportalanyuk orra alá tolnak. De ugyanakkor felfedezik a papírsárkánykészítés örömeit is — tehát nem vetik meg egészen a múltat. Megbűntetik osztályukban azt, aki durva, komisz, s hat rájuk a természet védelmének tanítása is, tehát ha néha bántják is okatlan módon a fát, a virágokat, vagy a nekik kiszolgáltatott állatokat — lehet hatni rájuk gyakran józsefű osztálytársaik példájával. Jó és rossz vonások hordozói vonulnak fel a csattanós sztorikban, hisz a gyermek nem mindig angyal, hanem zabolátlan ördög is, de ezek rendszerint ráébrednek, hogy mi jó és mi rossz, legtöbbször a maguk kárán. És mindez könnyedén, természetesen történik, sohasem szabványos, rideg pedagógusi módon.

És mégis — ki kell emelnem egyet a karcolatok közül, s ez a *Mesekelme* című, nagyon szép írás. Egy kis-lány meséli el, hogy házi feladatként kapták: írjanak dolgozatot legkedvesebb meséshősről. Az övé Lewis Carroll *Alice Csodaszámban* című világhírű meséjének főhőse, aki fantáziájában életre kel, kibújik a mesekönyv lapjaiból s a következő csodálatos dialógus alakul ki kettőjük között: „Mondd csak — kérdezi Alice — éreztél-e olyat, hogy most nagy vagy? Elér nagy ahhoz, hogy sohase légy öregasszony, de elég kicsi ahhoz, hogy örökké tanulnod kelljen?” Majd tovább kérdez, s végül a dolgozatíró kis-lány így fejezi be mondani-valóját: „A teleírt papírlapra néztem. Üres volt a mellettem levő szék, az Alice széke. Csak Dinaht láttam még egy pillanatra, a cicust, amint eltűnt gazdája után osont a mesekönyv lapjai között. Pedig mennyi mindent szerettem volna megtudni tőle! A mesekönyv fedőlapján nesztelenül masírozta a kartonkatonák...”

MARTON LILI

Balkán-dosszié 33.

ARGOSZTÓL — ZAGRÁBIG

Amióta Hitler 1941. áprilisában lerohanta és meghódította Jugoszláviát, rettenetes események követték egymást ebben az országban. A jugoszláviai hegyekben ismét elkezdődött az a fajta elkeseredett gerilla-háború, amelyet a szerbek évszázadokon át vívtak a törökök ellen. Első és legfőbb vezetője Mihajlovics tábornok volt. A nagyvilág eseményeinek örvényében harcuk szinte észrevétlenül maradt. Elnyelte a mérhetetlen mennyiségű emberi fájdalom, Mihajlovics gerillavezéri tevékenységét nagyba hátráltatta, hogy hívei között számos ismert ember volt, akiknek kapcsolataik és barátaik voltak Belgrádban, valamint birtokaik és felkutatható rokonságuk. A németek a gyilkos zsarolás politikáját alkalmazták. A gerillák tevékenységét úgy torolták meg, hogy Belgrádban agyonlőttek négyöt-száz válogatott túszt. 1941 őszére a német terrorral szembeni szerb ellenállás már csak árnyéka volt önmagának. A nemzeti háborút már csak az egyszerű köznép vesztésettel önfeláldozása éleszthette újjá. És ez nem is várakozott magára. Vad és dühödt partizánháború robbant ki a németek ellen, a nemzet fennmaradásáért. A partizánok közül hamar kitűnt és vezető szerepre tett szert egy Tito néven szereplő, Moszkvában iskolázott kommunista. Jugoszlávia megszállása után, amíg Hitler meg nem támadta Oroszországot, Tito a komintern politikájával összhangban politikai sztrájkokat szított a dalmát tengerpart mentén. Mihelyt

azonban szívében és agyában egyesíteni tudta kommunista elveit és szenvedő hazája iránt táplált forró érzelmeit, élére állt azoknak, akiknek az életükön kívül nemigen volt vesztenivalójuk s akik készek voltak meghalni; ha pedig meghalni készek voltak, hát ölni is. Nem volt az a véres megtorlás, akárhány túszt vagy falu esett áldozatul, ami elrettenthetné volna őket. Csakhamar igen súlyos veszteségeket kezdtek okozni a németeknek, és nagy körzeteket vontak ellenőrzésük alá. (Winston Churchill: A második világháború, II. kötet.)

1941 márciusában a németbarát jugoszláv külügy-miniszterrel, Cincár-Markoviccsal és a Hitler előtt ugyancsak teljesen behódoló Pál régens herceggel tárgyalások folynak Belgrádban, majd Németországban. Végül is létrejön Jugoszláviának a három hatalmi egyezményhez való csatlakozására nézve az előzetes megállapodás, majd Jugoszlávia március 25-én Bécsben aláírja a paktumot. A kormány három minisztere lemond, Anglia élesen tiltakozik. A népakarat, amelynek katonatiszték a végrehajtói, lemondhatja a kormányzótanácsot. Rövidesen németellenes tüntetéseket jelentettek a Dráva mellett Mariborból is, melynek folyamán egy követ állítottak fel „Németország” felirattal, a tömeg összeköpdöste a követ. Azokat a járőröket, akik a tüntetésben nem vettek részt, a felfegyverzett kiegészítő rendőrség tagjai kényszerítették, hogy köpjének rá a követre. Aki vonakodott, azt a tömeg súlyosan bántalmazta. A tüntetők röpiratokat terjesztettek, melyek szövege szerint: Angliával harcolunk Németország ellen! (Saly Dezső: Szigorúan Bizalmas, fekete könyv 1939—44.)

A jugoszláv nemzeti szellem egyik legfontosabb tényezője az a határtalan önbizalom, amely a nép katonai erőit és képességeit mindenek fölé helyezi. Különös intenzitással jelentkeznek ez a megingathatatlan hit a szerbségnél. A történelmi múlt hagyományai és a rohamos léptekkel fejlődő ország fiatalos ereje olyan tényezőkké váltak, mely nem tűr meg semmiféle engedményt és kompromisszumot. Az ország maga: Szerbia lelkileg felkészült a legteljesebb ellenállásra. „Le a hármask paktummal”, „Le a gyenge kormányra!” — dörögtek a tüntető tömegek. S hajnalban, mikor a sikerült katonai puccs után a katonaság vette kezébe a hatalom gyeplőit, a régens tanácsnak le kellett mondania, a minisztereket őrizetbe vették. Az ébredő Belgrád utcáin a kivonult katonaság állt őrt. Senki sem tudta, hogy mi történt. Sokan a felsorakozó katonai őrszemeket az első pillanatan német katonaságnak nézték. A rombolási ösztönök kitörése csütörtök délelőtt megy végbe, amikor is a tömegek megtámadják a német és az olasz utazási irodák helyiségeit, betörnek a hatalmas üvegkirakatokba, behatolnak a belső helyiségekbe, pozdorjává zúznak vagy elégetnek mindent, ami kezük ügyébe akad. Nagy sokaság tudat a német s az olasz követeségek épületei közelébe is, amelyeket azonban szigorú katonai kordon véd. A tömeg jobb híján fűtőkoncertet rendez és tüntet a tengelyhatalmak ellen. A szerb valóban jó katona, és mindenki tudja, hogy a szerbiai hegyekben az elmúlt világháború idején nehéz feladattal kellett megbirkózniuk a központi hatalmak seregeinek. A pompás tavaszi verőfényben úszó csütörtök délelőttön Belgrád utcái megteltek lelkesen ünneplő tömegekkel. (Sajtótudósítás a korabeli Belgrád történelmi napjairól, 1941 március.)

Mikor szakadni kezdett a malter Paligyuri feje fölött és vakolatdarabok hullottak a gulyáslevesébe — mikor Santa Mari megrádiva kiugrott a léces ajtón a sikátorba és a csupasz testére kapott pongyolában jajgatva megindult fölfelé, a kereszt irányába, hogy onnan szórja átkait a romboló munkásokra, akik röhögve trágár szavakat hajigáltak utána. Nyakas Gábor mozdonyvezető épp kifutni készült a fűtőházból a pályaudvarra, hogy átvegye a brassói szerelvényt, és Máramaros-sziget fölött az orosz határig vigye a marhahús- és gabonaszállítmányt. Hatalmasan dühöngött a kazán, gőz és bűdös kőszénzagú füst lebegett a dugattyúk meg a csillagó kerek körül, s sziszegve már-már megmozdult a gép, amikor Nyakas megpillantotta a kisebbik fiát, Árpit, amint elvertelenedett arccal, látogva integetett felé, de ő egyetlen szavát sem értette. Később születte ez a gyerek, nyolc hónappal, egyéves koráig éjjel-nappal sírt, rítt, s később, ahogy cseperedni kezdett, kiütközött belőle az örök álmatlanok ingerültségével és bosszújával megverték minden beteges gyöngöcséje. Most is úgy mozgatta az ajkát, úgy kapott a levegőbe és lendült felé a sínpárok mögött, mint aki az önkívület határán tántorog, s mindjárt a szeme is fennakad, mint a nyavalyatörő roham előtt. Elzárta a gözt, kinyitotta a vasajtót, és egy ugrással már lent volt a salakon; a fiú most odaszólt hozzá.

— Mezőttek a bulldózerek! — mondta, és egy szöve mozdulattal a Felhővár irányába mutatott.

BÁLINT TIBOR

MEGHALT MÁMOROS ÖNKÍVÜLETBEN

ba mutatott. — Paligyuri bácsit elvitte a milícia, és Santa Mari le akarja vetni magát a keresztől!...

Szuszogva, sírós arccal állt a kamasz, látszott rajta, hogy dühíti apjának szótlanoságát; aztán hirtelen kitört:

— Most mit nézel úgyi?... Lebontanak minket, ez a helyzet!... Te meg csak hordod a kaját az oroszoknak éjjel-nappal!... Vagy talán azt reméled, hogy befogadnak, ha szétverik a házukat?!

Nyakas Gábor háza a sánc alatt épült, a Drága Lina főút mentén, téglából és betonból. Húsz esztendő alatt hordta össze hozzá az anyagot, naponta vitt haza egy-egy csempet, szél deszkát, ajtózárat, üveglapot, kályhacsövet, stáflit, ablakkeretet; mindent megtapadt önmagától, egy ideig még a féldecit is, s bár régóta hallotta, hogy sokhelyütt bontanak, sosem tudta elképzelni, hogy az ő házába bele merje vágni valaki a csákányt; de ha megtenné, csak néhányszor lendülhetne neki, mert őt magát is hamarosan halálos csapás érné, és az alaplól szálló por itatná fel a veret... Nem, az ő házához nem nyúlhatnak, annak minden tégláját megdolgozott — még a két fiú, Árpit és Jóska is csak úgy kapott vasárnaponként mozipénzt, ha hétköznap segített maltart kavarni, téglát hordani föl az állásra, szétteríteni az alaplól kiásott földet... Hogy a hurubakát le akarják cseréltetni a szikláról egyenesen bele a Szamosba, az az ő dolguk, legalább máshol építenek fészket, a ricsaifő cicanynépségnek, amely egy veréb-pihenő is összeke, és szótörőből a sok ringyó, aki reggeltől estig ott illegit-billegeti magát cédán kitarulkozva, úgy, hogy a kamaszoknak már esik ki a szemük, és remegve várják azt a napot, amikor Santa Mari megejtí velük az első tűzpróbát, mert csak ő tud igazán banni velük, csak benne van bizodaluk...

Ezreke pöndölt később, amikor már a nyílt pályán rohant a szerelvény, egyre baljósbabnak érezte a fiú viselkedését, s lassanként a hiábavalóságnak valami hideg, tárgyilagos érzése vette körül, mintha lassan egy hordó fáradt olajba süllyedne alá. Mozdonyra mellett három évtizede szálltak el kétoldalt a telefonoszlopok, a fák és a bokrok, a bakterházak és az apró családi házak tarka kertjeikkel, a napból szürkére égetett és dülöngő kerítések, a gémeskutak és disznóházak, a hidak és a folyók, a dombok és a hegységek. Elszálltak az éjszakai álmutból egy-egy pillanatra fölriadt vidéki állomások, ahonnan az ötven-hatvan átrobogó vagon magával tépte a füllött unalom szagát, hogy aztán szétterítse a hús mezők fölött. Nyakas nézte a gyáresarnokok sebhelyes homlokzatát, a vakai ablakokat, az egymásra dobált fémek, ládák halmait, a homok, a kaolin és az üvegcserepek halmait, a kunkorodó kábeleket és a betonvas kalácsait, és sosem tudta megérteni, hogy miként lesz ebből a tivár és lehangoló összevisszaságából, a rendtelenség és a közönyös látszólagos szövedvényéből ipari szesz és kristálycukor, aranyszínű étolaj és csillogó porcelán, mélyen fénylő bútor, akár a hegedű és nikkelezett vizesap, halványkék fajánsz, kéziperza meg női bunda, amelyet üvegsekre nyben állítanak ki, és apró ezüstszikrák szállnak róla...

Miután a körzeti milicista betelefonált a parancsnokságra, hogy Santa Mari a sánc oldalán fölkapaszkodva a kereszthez igyekszik, hogy ott sejtethetően valamit bolondságot kövessen el, szíriénázva zaladt át a belvároson a fedett kocsi. Ugyanezen a reggelen a megyei belügy tábornoka gyűlést hívott össze fegyelmi ügyek megtárgyalására; jöttek kezseg és fiatal tisztcsékek, a városra zúduló parasztság első nemzedékéből, és hitvány kölnitől szagló őrmesterek, törzsőrmesterek, jöttek mindenféle rendű és rangú tiszthelyettesek, amolyan közepkáderek, akik tudták, hogy magasabbra már sosem kapaszodhatnak a számarlétrán, s épp ezért minden nap kékre borotválták marukat, fozat mostak, s némelyikük a körmet is körüllátta, hogy legalább külsőleg egyenrangúnak érezze magát a feletteseivel. Jöttek kánlárók és szakaszvezetők, fehérsapkás foralmisták és a gazdasági milícia káderei; jöttek kimosakodottak, de lomposak és tisztátalano kis, félretaposott cipőkben; az utóbbiak mindig csoportosan érkeztek, és már

Részlet a *Bábel toronyháza* című, készülő regényből

reggel hatalmas, fokhagyma szagú kacagás, sok közben mesélték egymásnak szolgálatban fogant anekdotákat; táskaik melyek voltak és tágasak, akár a gabonaszállító hajók, de szolgálat végére mindig megteltek, körbe vándorolva a hentesboltokban, az élelmiszerüzletek raktáraiban és a vágóhidak kapusszobáiban, ahol egy-egy félóra idegen kézbe kerültek, hogy megforduljanak a transzirozó termék vérszagú homályában, s onnan aztán elnehezűten térjenek vissza. Berendelték a vidéki körzetek parancsnokait is, ezeket az egyforma méretre kitenyészett kövér őrmestereket, akik súlyosan billegve közeledtek a járdán a parancsnokság felé, s úgy himbálták kerek és aszonnos feneküket, mint az okirályság egykori herélt bérkocsisai: ők voltak a községek tegetett emberel, mert ha valaki nem adta le a sápot, görbén nézett rájuk, vagy pófázott velük, okot találtak rá, hogy napok alatt ügyesemót állítsanak össze róla, s azt átküldjék a megyei ügyészségnek; tágas szolgálati lakásaik körül négy-öt disznó is röhögött, pulykák öblögettek reggeltől estig, és tyúkok, kacsák, libák serege áradt szét udvaraikon. Ők nem táskákkal érkeztek, hanem dundi kofferekkel, amelyekben a váltóing és a gatyva mellett gondosan be volt csomagolva a házisonka, a borjúhús meg a szilvaplinka...

— Mondom a kis szöke pasasnak az Alimtaraban, hogy tiszteljen meg egy kiló cukorral, egy liter olajjal meg némi nullás-

lyet a pasas bedobott, mert az igazság az, hogy naponta több hasznos feljelentést kapunk... No de hiszen tudjátok, mire gondolok; egy szó mint száz, végül is kiküldtem három markos legényt terepjáró kocsiával, hogy dobálják le a hasábfákat, és legyen nyitva a szemük. Így is tettek, de az eredmény 00 volt... Másnap reggel azonban ismét felhívott a névtelen telefonozó, és halásan megköszönte, hogy sikerült ingyen lerakatnia a téli tüzelőjét egy szerencsétlen rokkant nyugdíjasnak, akit egyébként még névről sem ismer...

Hatalmas kacagás csapott fel a vastagon lebegő füstön át a mennyezet felé, s most még azok is betódultak a gyűlésterembe, akik egy idő után, a hosszas üléstől elszibbadva kimentek szellőzőkúdni a folyosóra vagy az udvarra.

— Ez semmi! — szólt egy vidéki törzsőrmester, nagyfenekű és rózsaszín tokájú, mint az okirályság herélt bérkocsisai, akikről már szóltunk, s miközben rágyújtott, az arca me-rev volt, mert sosem ismerte a nevetést, csak a kételyt és a számonkérő szigort. — Nálunk egy rohadt alak úgy ásatta fel jó hektárnyi gyümölcsösét és veteményeskertjét, hogy névtelenül feljelentést tett, és azt állította a gazember, hogy több kívándorló zsidó család is aranyat rejtett el a birtokán... Ehhez mit szóltok, elvtársak?... Két hé-tie ástak az embereim éjjel-nappal, de még föld alá kapart kutyaszart sem találtak, nemhogy aranyat... Leteszem a nagy esküt,



Szántay János: Tavasz

hogy a tulajdonos ugratott be bennünkre, és ha a legkisebb bizonyíték lesz is a kezembén, csizmával taposom szét!...

Most már itt is, ott is valósággal fölkré-tázták a nevetés, a milicisták fuldokolva dobálták magukat a székeken, egyik tüsszögött, a másik az erőlődéstől elkéült, a harmadik a szemét törölte a kezével, a negyediknek fémesen villantak meg plombált fogai nagyra tátott szájában; egyedül a törzsőrmester ingatta a fejét a csúfos aranyására emlé-kezte. Aztán visszatért a parancsnok, és kedélytelenül tekintett szét a teremben, ingerle a nevetés, amelyet már a folyosó végéből meghallott, mert sértőnek érezte azt a fegyelmi gyűlés előtt, s egy bágyadt mozdulattal intett a tisztelgő fölugráló milicisták-nak, hogy üljenek le.

ELSŐ FEGYELMI ESET

Faru Vasile fiatal szakaszvezető, akit a társai hol Farok Vaszinak, hol Faszí Vaszinak csúfoltak, hónapok óta fínt strázsált a megfigyelő toronyban, kilenc kilométernyire Szamosvartól, egy útkereszteződésnél, és figyelte a több irányból is közeledő és több-felé távolodó gépkocsikat. Szép nyúlánk fió-kó volt, fekete haja puhán omlott a nyaká-ba fehér egyensapkája alól, s kékeszürke zubbonyával meg a fehér ingével olyannak látszott lentről, mint egy sirálygalamb, és nem egy-nő lopva feléje intett a tovaszáguló sze-mélykocsikból. Ilyenkor ő is mosolygott, is-merte a titkos jeleket, s ajka körül az öntelt ifiak fölényes elégedettségének apró gyűrűi hullámoztak, és tisztelgésre emelte a kezét. Ő is a városra zúduló parasztság első nem-zedékéhez tartozott, s bár odahaza, a Sza-mosmenti hegyi községben szabadon tapo-gathatta-lapogathatta a menyecskeket, sőt né-melyik házasság életét is megkeserítette, mégis a városi lányok, asszonyok után só-várzott, úgy érezte, ez magasabb értelmet ad minden céljának és törekvésének az ér-

vényesülés útján. Ha olyan szép nőt látott többször is avólan mellett ülő férfi társa-ságában, aki észre sem akarta venni őt, egy idő után elszápadt, kékeszürke zubbonyához hasonló szeme tágra nyílt, száját eltátotta; aztán többször is körbejárt odafent az üveg-ketrecben, arcát fölfújta megszégyenült iz-galmában, s aki figyelte őt, azt hihette, hogy mindjárt pörögni és turbékolni kezd, akár a hímgalamb a tojó körül, miközben moka-csul és önhittén reméli, hogy végül mégis meggugol neki a tubica...

Bűnbeesése egy szombati napon történt, a-mikor minden fiatalabb férfi tele volt vá-gyalkozással, hogy a forró városból kiszalad-va hanyatt vesse magát az erdő alatti réten, meghempergessen a menta- és kakukkfű sza-gú fűvön, hogy magába döntsön néhány kor-só sört, hogy szabadon szórakozzék vasár-nap estig, s ha lehet, legalább egyszer a csil-lagos ég alatt ölelkezzen, amikor a nő átfor-ródott testéből tejillatú pára száll fel... Vaszi ősmerte az efféle örömeiket, de még többet is ezeknél, hiszen a vendéglőknek, fogadóknak, menedékházaknak minden hatá-sú ajtaja megnyílt előtte, hogy a társaival kü-lönszobában nagy kacagások között igyék, egyék, mulasson az üzletfelelős elvtárs szá-m-lájára. Épp ezért most irigységtől kövült arc-cal nézte, ahogy a város felől érkező sze-mélykocsi egyenként bekanyarodnak töle jobbkézre a bükk felé, mikor pedig fölöttük a halványsárga új Skoda is, hangosan büf-fent, és a szeme könnyes lett: elől, a jól öltözött, szigorú arcú férfi mellett, aki Alain Delonhoz hasonlított, ott ült ő, ott ült Ő, a széparcú kis begyeske, s blúza fölött elébug-nyanó melle szinte nekifeszült a műszerfal-nak; de feléje sem pillantott, hanem valami bágyadt önfelédtséggel csak az árkot, a fakat meg a rétet nézte, mintha a férfitől félté.

„Ezek ismét kamatozni mennek, az any-jukat!” — gondolta Vaszi, s arcán a bőr pat-togva húzódott össze, mint a cserfa kérge, ha láng csap rá. — „Akkorákat dugnak majd, hogy zeng belé a völgy!” — folytatta öngyőtrő képzelgését, s újra meg újra maga elé képzelte minden apró részletével a há-zaspár szeretkezését a bétvégi kis faházban, s végül már-már hidegfelesen vacogni kezdett.

A kocsi azonban egy jó óra múlva már vissza is fordult, úgy látszott, ezáltal csak szellőzőkúdni szaladtak ki a házások, s hogy meg-látogassák az asszonyka szüleit, de Farok Vaszi, amikor ismét megpillantotta a halványsárga Skodát, oly sápadt lett, akár a kakas, miután elvágtak a nyakát, s már tudta is, mit fog tenni. A nyitott ablakból rásipolt a kocsi-vezetőre, és intett, hogy húzzon a torony alá, mikor azonban Delon ezt megtette, ő maga nem ereszkedett alá a csigalépcsőn, hanem tegezve leszólt a magasból:

— Gyere fel, hallod?!

Mikor már ott állt előtte a férj, remegő kézzel közelítette a vegyszeres fiolát annak a szájahoz:

— Fújjad! — szólt rá indulattól rekedte-ren. — No gyerünk, és ne próbálj ravaszko-dni mellőljüni, mert csak magadnak teszel rosszat vele. Kezdjed hát!...

Mihelyt a hólyag kibömbölyödött, elkapta és gyanakvón a magasba libbentette, de látá, hogy nem mutatkozik benne kénessárga elszíneződés, és a fúvókat dühösen ismét a kocsivezető felé nyújtotta:

— Fújjad! — szólt rá. — Gyerünk fújni!... Még, még, még!... Ne úgy, erősebben, tele tudóvell!... Vagy tán kifogyott a szulfád?...

Mosolygott, élvezte a fölényét s a másik kiszolgáltatottságát. A férfi feje vörös lett, mint a lámpagömb, lassan a hólyagnál is na-gyobbnak látszott, aztán váratlanul történt valami: a fiola elpattant az erőlődő fogai között, s mikor az a keze fejevel megtörölte az ajkát és észrevette rajta a vért, fölnézett és a szemébe mosolygott, Faszí Vaszinak.

— Ő, te hitvány gazember! — sutogta fe-nyegetőn. — Te koszos lábu disznópásztor, aki a bocksorodot a városzélti akácán fejle-ttetted!... Te pulágyuri!... mindjárt levá-g-lak innen a toronyból!...

Vaszi hirtelen megsejtette, hogy csapdába esett, és eltátotta száját, mint akit melbe szúrtak.

— Mi történt? — hebegte. — Mitől van úgy oda?... En csak a kötelességemet tel-jesítettem!...

Ez a szöveg azonban most nem ment, és a kárvallott máris újból lecsapott rá:

— Akkor bujj kötelességből az anyádba, holnap pedig jelentkezz Úrsus elvtársnál, a közlekedési parancsnoknál, és mondd el, hogy disznó voltál, ezt üzeni Ungur elvtárs, a me-gyei pártbizottság titkára. Hogyan fogod te-hát mondani?! Halljuk!

Es kinos kényszerűségében ő elismételte szóról szóra, és a kollegák most azon röhö-gtek, hogy Faszí Vaszi nem ismeri fel a koc-kafejeiket, akik beadagolhatnak neki, holott már az 1-es rendszám is figyelmeztethette volna a szerelmes hülyét, aki a más kertjé-ben akart kapálni!...

MÁSODIK FEGYELMI ESET

Valójában nem is fegyelmi eset volt, ha-nem hatalmi visszadásiból eredő büncselek-mény, és a két tettet már ki is zárták a pártból, hogy átadhassák a katonai ügyész-ségnek. Hasonló eset nem egyszer fordult elő Szamosváron, de ezúttal egyébről sem beszél-tek az emberek, mert az áldozat egy tizen-négy esztendős fiú. Emil volt, akinek az ap-ja szintén a milicián szolgált, őrnagyí rang-ban. Ama szerencsétlen napon a gyerek ke-rekpáron ment át a közeli Újfaluba, hogy el-hozzon két pulykát. Nagyanyja kosárba ül-tette az állatokat, s fölöttük a vészondarabot ráfércelte a fűzvavesszőkre. Nagy hőseg volt, amikor Emil visszafelé taposta a pedált, a levegő hullámozt az izzó agyagdob ből, fű, fa, virág egyaránt elkékedt a kánikulá-ban, és a fiú lezúlt a kaptató előtt a kerék-párról, s maga tolta fölfelé. Mikor a tekerő-ért, két egyformán testes milicista őrmester bukkant föl előtte. Eymás mögött álltak, mint a járóőrök. Iomhán, de egyszerre léptek, s ütemesen ringatták kerek farukát és olda-lukon a gumibotot. Kedvetlenek voltak, mert a teméntelen szilvapálinkára egy nefa éltt szeretett volna inni, a kocma azonban zá-va volt, s ők most néma dülvél csúszkáltak, szemük izzott száraz üregeben. Mikor észre-vették a fiút, valami reményfélé rebbent meg

Folytatása a 4. oldalon

VIOLA

Még csak nem is szegény rokon, afféle „szegény ismerős“ volt. Téli délutánon, ha már nem birta otthon a négy falat, el-ellátogatott jóembereihez.

Egy ilyen ködös, alattomos decembéri napon állított be hozzánk is. Anyám nem volt otthon, én meg a két öcsémre vigyáztam tanulás közben, s egy csöppet sem örültem a látogatásnak. Viola azonban, noha addig soha két szónál többet nem váltottunk, otthonosan mellett ült a díványra.

Negyvenévesnek néztem (harminc ha volt), és nem tudtam, hogy mit kezdjek vele. Akkor kerültem be a liceumba, akkor kezdtem kibontva viselni a hajam, akkor varrta nekem édesanyám az első „nagylányruhám“, akkor voltam boldog.

Róla pedig sikoltott a boldogtalanság. Legzavaróbb az volt, hogy a szeme sohasem tudott egy tárgyon megpiheni, állandóan repedtek a pillái, s ettől egész teste remegni látszott. Lányként hittem még, vénleánynak, aki nyilván épp a szeme miatt nem talált vőlegényre, s ösztönösen elhúzódtam mellőle. Irótátany tőle, mert szegény enyhén csipős szagot árasztott, azonkívül csendes elmebeteg hírében állott. De azt, hogy „nem tökéletes“, mindig tapintattal és szánakozva mondták róla, sosem a gúny, hanem a részvét hangján; ráadásul némi büntudattal, mintha az emberek szégyellnék, hogy ők tökéletesek. Ez furcsa volt.

Anyám késett, én meg folyvást a gyermekekkel bajlódtam, minden kis mozdulatukért rájuk szólva, csak hogy elfoglaltak látszam, és elkerülhessem a társalgást. Viola repdeső szeme egyszer csak a kicsire tévedt:

— Hány éves?
— Négy — válaszoltam nagy későre, kelletlenül és ingerülten, mint aki a maga részéről ezzel le is zárta a témát.
— Az enyém már hat lenne...
Ez meglepett.
— Nem is tudtam, hogy férjnél volt. És a gyermek?
— Mint egy baba. Gyönyörű volt.
— Mi lett vele?
Elmondta.

Húszéves volt, amikor megesküdt. Három évig úgy éltek, mint a galambok: csak a csókolózás, összebújás egész nap. Irigyleték is őket — a boldogságnak sok az irigye —, de ők nem törődtek vele. Amikor megvolt már a bútor s rádió, a legjobbkor: megérkezett a gyerek.

Fiú lett, de koraszülött, csak két kiló. Hanem azért olyan aranyos volt, mint egy baba; ő, amikor meglátta, nem akarta engedni, hogy elvigyék mellőle. Úgy sírt, s olyan éhes volt, mint egy baba.

Az ura már másnap reggel lehvatta a kapuhoz. Amikor meglátták egymást, örömben elkezdtek sírni. Ott álltak a huzatos kapualjban, az ura megsimogatta és kezét csókolt; de jóformán még nem is beszélgethettek: odajött egy doktornő, az urát hazaküldte, őt pedig összeszedta s feltuszkolta a lépcsőn. Délre nagyon lázas lett, nem is igen emlékszik semmire, csak azt tudja, hogy akkor műtötték először, és azután még egyszer meg kellett műteni.

Másodszorra ugyanannak a nőnek a kezébe került, aki a kapualjból felzavarta. Ő akkor már nagyon félt, és sírt, hogy inkább hagyják meghalni. A doktornő rászólt: „Akinek olyan ügyes ura van, az inkább igyekezzék meggyógyulni“. Amikor aztán kész volt, a doktornő megsajnálta, és megígérte, hogy felhozza az urát. A szülészetre nem szabad feljárni, de elkérték az egyik kapus fehér köpenyét, abban feljöhetett. Olyan furcsa volt az ura fehér köpenyben, mint egy boltos; leült az ágy szélére, és nem tudta, mit mondjon ott, a sok asszony füle hallatára; csak forgatta a sapkát a térde közt; aztán bejött a doktornő, és azt mondta, hogy mára elég volt.

Amikor pedig az ura kiment, azt kérdezte tőlük: „Hozzák máskor is ilyen ügyes férfit?“. Az asszonyok sokaig kacagták. Hallj oda, te, hogy megnézi a másét!

Máskor is feljött még az ura, mindig a doktornő vezette fel, már ismerte, és messziről mosolygott rá. Ő még mindig feküdt, s hogy olyan lázas volt, hát ki-kitakarozott. Az urának egyszer, ahogy belépett, az volt első szava: „Ta-

kard bé a lábad“. Ő akkor tudta meg, hogy csúf a lába, és az ura szégyelli. Az asszonyok már megmondták neki, hogy biztosan tetszik a doktornőnek. Az ura csak kacagta, de másnap megnyíratkozva jött, s vele alig beszélt, mind csak a doktornővel: kezicsókolom így, kezicsókolom úgy.

Neki akkor hat hétig benn kellett fe-küldnie a klinikán. Már úgy vágyott haza, hogy azt ki sem lehet mondani; és a kisfiát sem látta azóta, hogy megszületett, úgy kellett neki fejni a tejet, vattában tartották. Az ura meg — szép lassan elmaradt. Egy vasárnap Árusné, a szomszédjukból, hozott neki tyúkhúslevest, és felkiabálta az utcáról, mit üzent az ura. Hogy ő ezt az életet már nem bírja; mi lesz? Rákövetkező vasárnap pedig Árusné lehvatta őt a kapuhoz, és elújságolta, hogy az ura lenn aludt a gépházban egy takarítólánnyal.

Mennyit szidták, Istenem, Árusné, hogy mért mondta meg, minek kell az efféle kibeszélés, hiszen a férfi — férfi.

Ő akkor búszulta úgy el magát; ahogy az utcában mondták: a tej ment az agyára; egy csepp tejet sem tudott fejni többet, s a kisfia meghalt. Neki csak akkor mondták meg, amikor kiengedték a klinikáról. Az ura már tudta, mindent tudott; és amikor ő hazament, már csak a gilisztásdobozát találta a kamrában: más asszonnyal lakott.

A lánytestvére vette őt akkor magához egy időre, és megtanította gépen írni. Olyan, mintha zongorázna az ember, és ő mindig nagyon szeretett volna zongorázni. De hát nincs munka, azt mondják, mindig mást ír, mint amit kellene. És látni sem lát jól, mondta is az orvosnak? mi lehet a szememmel. Az orvos azt kérdezte: mi történt? Hát tudja azt valaki, mi történt? Érti azt valaki? Épp mondta az orvosnak: ő nem is búsul. Csak azt nem érti: mért nem tudott várni? Feri. Így hívták az urát, és a kicsit is: Ferikének. Azt a hat hetet nem tudta kivárni? Az orvos csak nézte őt, és valami szirupot írt fel; ennek is öt éve már. Ő, Istenem.

Csend lett. Súlyos, szokatlan, kényelmetlen.

Akkor felkiáltott a nagyobbik öcsém: — Hull a hó! — és az ablakhoz futott. Összezerentünk. Az órára néztem.

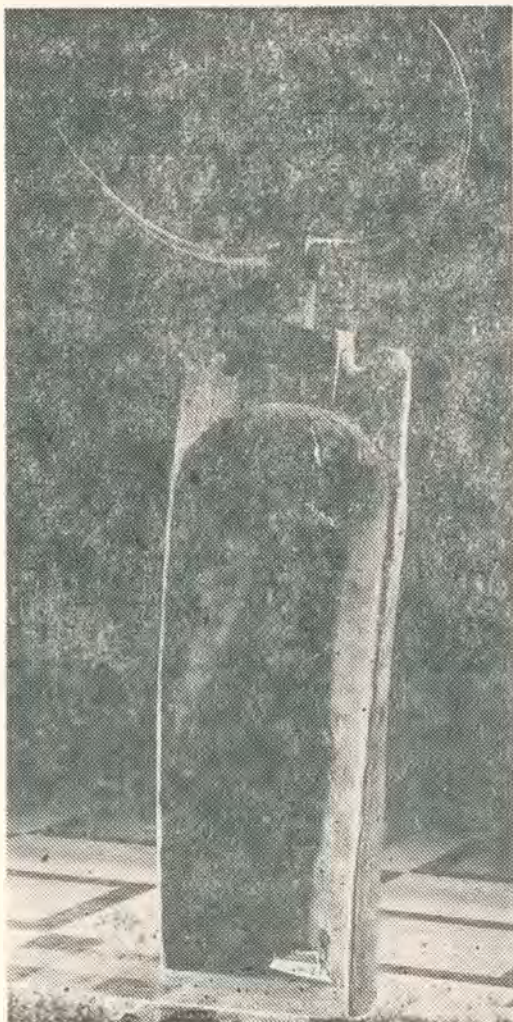
— Úgy látszik, édesanyám túlórázik — mondtam félreérthetetlenül Violának. Felállt mellőlem, szedelőzködni kezdett, és engem ismét megcsapott a savanyú szag. Szerettem volna meglőkní, hogy siessen már.

Tizenöt éves voltam. Valamit mondott még a küszöbön, hogy ha gépelnivalót tudnék... vagy ilyesmit.

— Bocssáson meg, hideg van — mentegetőztem a gyermekekre intve, és gyorsan becsuktam mögöttem az ajtót.

Aztán — a kapuig sem érhetett még — sarkig nyitottam.

(1956. dec.)



Samu Géza: Teknős, fa

JANCSIK PÁL

KÉT GROTESZK

PRIVATIZÁCIÓ

Láttam egy cégtáblát,
hogy azt mondja:
FESTO
Különféle képeket készítek
olajban.
Működési engedély sz. 9429.

Kiírom hát én is,
hogy azt mondja:
KÖLTŐ
Különféle verseket írok,
minden óhajban.
Működési engedélyem nincsen.

GYÍK A NAPON

A hófoltokkal eltűnik az özek
karcos lábának hosszú, mély nyoma.
Gyík a napon.

Kérdem: — Vajon
nem nagyon korai ez még, koma? —

Am kérdezhetnéd tőlem ugyanezt.
Mondhatnád: — Megfázik kopasz fejed.
Náthás leszel,
s míg kikezel,
főzheti a teákat jó nejed. —

„A dícs elborul.“ Elbújik a nap.
Esőtől lesz az utak sara sík.
Az én komám
nagy szaporán
eltűnt, és futok én is, mint a gyík.



Lugosi Edit: Totem

JANCSÓ MIKLÓS

A CSÓK

Sz. Anikónak

Kisvárosi színésztalesulat kis csoportja kisebb városkában játszott, játszottunk egy kedves vigjátékot, amiben kardesőrtetett katonatiszt (aki e mellett még gyakran össze is csapta bokáját), bájolgott vidéki szépasszony, aki férje háta megett, titokban... (tetszik érteni...). cselelt-botlott még a darabban ügyefogyott udvarló (meg is nősült aztán az előadás happyendjeként szegény), volt egy leány még a vigjátékban, aki teherbe esett, mert egyszer véletlenül nyitva felejtette cseledszobáskájának ablakát, aholis fűrgén bemászott egy mindenre (még arra is) elszánt élelmes katona, és a szobáskában, sötétben, megérett a baj, amitől lorsa óvjon minden ifjú, ártatlan és jobb sorsra érdemes hajadont...

A kultúrház öltözőszekrényében, immár beöltözve szerepeinkhez, vártuk a színházi idő múlását. Ügyelünk szokta így jelezni: a színházi idő ennyi és ennyi. És miközben vártuk a színházi idő múlását, az akkor még fess katonatiszt kardesőrtetve szidta az élelmiszerhiányt és a feketepiaci árakat, a cseledány pedig (aki rövidesen a nyitott ablakon bemászó katona áldozata lesz) szvettért kötött otthon maradt férjének, a sűgő pedig a valahol elkallódott sűgőpéldányt kereste... — Nincsen megfizetve a színész — háborgott a katona —, képzeljétek, a napidíjból két kávét ittam. Nyomorúság a színészet, értelme sincs sok... — hergelte bele magát a leendő apa a szocialista realizmusba —, marha az, aki csinálja, és nem hagyja az ördögbe az egészet...

— Igazságod van — vágta kardját az asztalra tokoslót az akkor még fess katonatiszt. Minden turnénak nevezett csoportkinlódás egy kész anyagi csőd... A tapsból nem lehet megélni... Mert például én ma vásároltam... De mielőtt az akkor még fess katonatiszt felsorolhatta volna az őt érdeklődve figyelő művész uraknak, hogy mi mindent vásárolt, egyszer csak váratlanul megnyílt az öltözőnek kinevezett helyiség ajtaja, és belépett rajta egy hatalmas mezei virágcsokor. Amit egy férfi tolt be maga előtt. Egy férfi, aki...

Sok évvel ezelőtt történt, amiről beszélek, de most is látom magam előtt azt a férfit. Azt a törpét. Ha leírom, hogyan is nézett ki, akkor azt mondja nekem a tisztelt olvasó, hogy ilyen ember nincs is. Pedig volt ilyen ember: egyik lábára sántított, elől-hátul púp meredt ki belőle, a kezét is furcsán tartotta, a kezét, amikben pompázott az óriási, frissen szedett mezei virágcsokor. Elhallgattak sorra a lázadó művész urak és művésznők, csak a kellékes csörömpölt tovább a kávécsészékkel és a tortás-desszert-tányérok... — Kit tetszik keresni? — kérdezte valamelyikünk a nagy-nagy csendben.

— X művésznőt keresem — szólalt meg mély hangon a férfi. Favágó vagyok, itt lakom, ide 24 kilométerre (mondta is a falu nevét, de hát ki emlékeztetik minden apróságra), megtudtam, hogy X művésznő, akit a televízióból szeretek, ma itten fog játszani. Eljöttem, hogy tiszteletemet tegyem neki és tolmácsoljam a falut, hogy mi mind szeretjük őt. Csak én jöttem el mint képviselő, mert az autóbussz ma nem járt, másnak pedig nem volt kedve gyalog elindulni. — Gyalog tetszett jönni? — ámuldozott a kellékes.

— Hát — válaszolta a férfi. — Nincs mesze. Ha időben elindul az ember.

Hallgattunk. Az akkor még fess katonatiszt nagyon halkán az asztalon heverő kardjáért nyúlt és csendben a derekára kötötte. A kellékes sem csörömpölt már. A szép vidéki asszony (aki rövidesen megcsalja az u-

rát a szindarabban), nagyon komolyan kere-gélt valamit a táskájában.

A férfi, vendégünk, újra megszólalt. — Magukat is szeretjük — mondta —, csak magukat kolozsvári színészeket nem ismerjük, mert mik csak a televíziót nézzük, onnan ismerünk, akit ismerünk. Onnan szerettük meg X művésznőt is.

— Egy pillanat türelmet — így a polgármestert játszó színész —, azonnal jön X művésznő. Szólok neki.

— Ki keres? — lépett be mosolyogva X művésznő, aki, ugye, nyitva fogja felejteti az ablakot, ahol bemászik majd az a katona, aki most nagyon mélyeket szippant a cigarettájából és úgy tesz, mintha a saját arcát tanulmányozná elmélyülten a színház hordozható tükrében.

— En keresem a művésznőt — lendült előre sántítva a favágó és a nagy csokor virág. Tessék elfogadni ezt a kis figyelmességet a falu nevében. És ha megcsókolhatnám a művésznő kezét hálából, hogy annyit, tnácolt és énekelt nekünk a televízióban. Mert — hunyorított ravaszul a férfi —, akkor én leszek a faluban az egyetlen férfi, aki egyetlen férfi, aki elmondhatja majd mindenkinek, hogy kezét csókolt személyesen a művésznőnek.

Az akkor még fess katonatiszt kinézett a kultúrház piszkos ablakán, nézte a kisváros kiöregedett fát. A polgármestert alakító művész tenyerébe fektette arcát.

X művésznő pedig, az örökké mosolygó és derűs X művésznő, aki sokat énekelt és táncolt a televízióban, odalépett a favágóhoz, átvette tőle a virághalmot, lehajolt a férfihez, átölelte és többször megcsókolta annak borostás arcát.

— Köszönöm, hogy felkeresett minket — mondta a művésznő. — Tessék kimenni a nézőtérre, intézkedem, hogy legyen egy szék az első sorban.

— Kezdünk — jött be az ügyelő —, a színházi idő szerint tíz percet késtünk a kezdéssel. Tessék a színpadra fáradni, kezdünk... hogy minél hamarabb indulhassunk a szalldába. És elkezdjük az előadást és játszottuk az előadást és befejeztük az előadást, majd beültünk az autóbusszba, ami szálláshelyünkre vitt minket.

A favágóval, aki végignézte az előadást és akit többször is megcsókolt X művésznő, nem találkoztunk többé. Bizonyára előadás után hazaindult gyalog (mi mást tehetett volna), mi pedig, kisvárosban játszott kisvárosi színészek, ültünk csendben a zötykölődő autóbusszban és nagy-nagy érdeklődéssel figyeltünk ki a buszablakon a székelő földi éjszakába.

Rossz kedve lehetett a társulatnak — ahogy így visszagondolok —, mert még azt is elfelejtettük, hogy szidjuk a gödrös-rázós utakat, a kicsi napidíjakat, a piszkos szállodai szobát, egyszerűen elfelejtettük szidni a Sorsot. A színészsorsot.

Közeledik a kolozsvári színház sokat emlegetett évfordulója, az a bizonyos évforduló, a 200 éves... Unnep készül, színházi ünnep... És a színházi ünnephez, akaratlanul is hozzátartozik a visszanézés... a hogyan is volt?...

Emlékszik, művésznő (hogy én is magázgalak Téged, egykori kolléganőmet, ahogy ezt az a bizonyos mezei virágcsokros férfi tette), emlékszik még, kedves művésznő, akit a Sors más országba vitt... emlékszik még arra az egykori fess katonatisztre, aki már nagyon rég nem az az egykori fess katonatiszt... De aki sokat gondolt arra a bizonyos csókra, amit nem is neki adtak, amit nem is ő adott, de azért, vagy pontosan azért — annak az egykori fess katonatisztnak nagyon sokat jelentett az a csók. Az a másnak adott csók...

Mert íme, most is, annyi sok év után, emlékszik rá.

— Románia Oktatásiügyi Minisztériuma minden osztályból az első három helyezetteket osztott díjat. (Jelentős pénzösszeg.)

— A Magyar Köztársaság Művelődési és Oktatásiügyi Minisztériuma az osztályonkénti első díjazásokat két heti zánkai üdüléssel jutalmazta;

— A Királyhágómelléki református egyházkerület küldte Tökés László püspök megbízásából a Szépbeszélt hit elnevezésű díjat adományozta minden osztályból annak a versenyzőnek, akinek a dolgozata a fenti jellege szellemében fogant. (Ezen kívül a Királyhágó melléki református püspökség az irodalmi verseny egyik szponzoraként talán a leghatásosabb anyagi támogatásban részesítette a zilahi olimpiát.)

— A Magyar Köztársaság Nagykövetsége minden osztály versenyzői közül egyet hanglemezgyűjteménnyel jutalmazott.

— Ezeket követették a Szilágysági megyei díjak: a tanfelügyelőség; a Tulipán díj (helyi RMDSZ); a Stúdium, a Kincs Gyula díj (a zilahi elméleti irodalom, mely a hajdani Wesselényi kollegium örököse, s mely az irodalmi versenynek is lelkes házigazdája volt); a Dolcsi díj (egy olyan KFT-jé, mely nem kívánta földjén kitérni); s a Guguc díj (Szilágysomlyóról)

— A „Végekről” jötték közölt ez évben is ki-
osztották a Szorvány díjat;

— Végezetül a napilapok és folyóiratok díjai: Romániai Magyar Szó, Hargita Népe, Szilágyság, A Hét, Helikon, Látó, Művelődés s a nyomdájából még ki sem került Árnyékhatár.

DÍJAZOTTAK

VII. OSZTÁLY

Boga Emese, Szatmárnémeti, 10. sz. ált. iskola: I. díj, Zánka

Csikó Hajnal, Zilah, 1. sz. ált. iskola: II. díj, Kincs Gyula, Dolcsi

Varga Imola, Nagyványa, 11. sz. ált. iskola: III. díj, Szépbeszélt hit

Papp Attila, Gyergyóremete, ált. isk.: Hargita Népe

Szováti Annamária, Szatmárnémeti, 1. sz. ált. iskola: Látó

Templai Csongor, Nagyvárad, 11. sz. ált. iskola: Helikon

Péter László, Temesvár, Bartók Béla Líceum: Szorvány

Biró Réka, Csíkszereda, Petőfi ált. iskola: MK nagykövetség

Koncz Ildikó, Szilágysomlyó, ált. iskola: Tulipán

Szigvártó Irma, Zilah, Fenyves negyedik iskola: Szilágysági tanfelügyelőség díja

VIII. OSZTÁLY

Markó Eszter, Marosvásárhely, 3. sz. ált. iskola: I. díj, Tulipán, Zánka

Varga Emőke, Kolozsvár, Apáczai Líceum: II. díj, Látó, Dolcsi

Kása Timra, Nagykároly, 3. sz. ált. iskola: III. díj, Szépbeszélt hit

Sipos Géza, Kolozsvár, Apáczai Líceum: MK nagykövetség, Helikon

Bányász Melinda, Kolozsvár, Apáczai Líceum: Dolcsi

Kása Emília, Ip, ált. iskola: Szilágysági tanfelügyelőség

IX. OSZTÁLY

Buzogány Csongor, Kolozsvár, Báthory Líceum: I. díj, Zánka, Romániai Magyar Szó

Fülöp Orsolya, Csíkszereda, Márton Áron Líceum: II. díj, Szépbeszélt hit

Balogh Brigitta, Nagyvárad, Ady Endre Líceum: III. díj

Sándor Katalin, Gyergyószentmiklós, Salamon Ernő Líceum: MK nagykövetség, Látó, Árnyékhatár

Czintos Laura, Arad, Csiky Gergely ipari Líceum: Helikon

Turai Tünde, Szilágysomlyó, Filológiai Líceum: Dolcsi

Mihálycsa Bányász Erika, Sepsiszentgyörgy, Mikes Kelemen Líceum: Látó, BML Díj, Árnyékhatár

X. OSZTÁLY

Sata Réka, Csíkszereda, Márton Áron Líceum: I. díj, Zánka, Hargita Népe

Miklós Kata, Kézdivásárhely, Bod Péter Líceum: II. díj, Látó

Vallasek Julia, Kolozsvár, Apáczai Líceum: III. díj, Szépbeszélt hit

Tóth Kinga, Temesvár, Bartók Béla Líceum: Szilágysági tanfelügyelőség

Basa Emese, Nagyenyed, Bethlen Gábor Líceum: Romániai Magyar Szó

Horváth Eszter, Arad, Csiky Gergely Líceum: Helikon

Joikits Melinda, Szilágysomlyó, Filológiai Líceum: Szilágysági tanfelügyelőség

Lakatos Melinda, Nagyvárad, Tanítóképző: Dolcsi

Szász Erzsébet, Zilah, Elméleti líceum: Stúdium, A Hét

Szabó Zoltán, Marosvásárhely, Bolyai Farkas Líceum: MK nagykövetség

Guthér Zsuzsa, Beszterce, Andrei Mureșanu Líceum: Szorvány

XI. OSZTÁLY

Vers Szende Júlia, Szatmárnémeti, Kőlcsey Ferenc Líceum: I. díj, Zánka

Vajda Júlia, Kolozsvár, Református Kollégium: II. díj, Látó, Szépbeszélt hit

Ince Éva, Sepsiszentgyörgy, Mikes Kelemen Líceum: III. díj, MK nagykövetség

Kádár Edit, Szilágysomlyó, Filológiai Líceum: Dolcsi, Szilágysági tanfelügyelőség, Helikon

András Réka, Csíkszereda, Márton Áron Líceum: Romániai Magyar Szó

Biró Csongor, Csíkszereda, Márton Áron Líceum: Árnyékhatár

XII. OSZTÁLY

Markó Enikő, Brassó, Áprily Lajos Líceum: I. díj, Zánka

Gergely Edit, Gyergyószentmiklós, Salamon Ernő Líceum: II. díj, Látó, Helikon

Borsos Alpár, Temesvár, Bartók Béla Líceum: III. díj

Nagy Zsófia, Kolozsvár, Református Kollégium: Szépbeszélt hit

Margitházi Beáta, Szatmárnémeti, Kőlcsey Ferenc Líceum: Romániai Magyar Szó

Plainer Zsuzsa, Nagyvárad, Ady Endre Líceum: MK nagykövetség

Turai Léda, Szilágysomlyó, Filológiai Líceum: Guguc-díj

Szabó Henrietta, Déva, Traian Líceum: Szorvány

MIKES KELEMEN IRODALMI VERSENY — megyeközi szakasz

Részletek a dolgozatokból

VII. OSZTÁLY

„Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zugását,
Egyedül, egyedül
A bújosok közül...”

(Lévay József: Mikes)

— Szabad fogalmazás —

PAPP ATTILA

Gyergyóremete, Hargita megye
Fráter György általános iskola

Már a Török Birodalomba való belépésük-
kor elkezd irti naplóját, mely ma *Törökországi levelek* címen a magyar irodalom legbecsebb kincsei közé tartozik. Hogy miért írta? Talán le akarta vezetni benne a keserűségét, majd később magányát. Mindenesetre a bújosok rostos életéről ez az egyetlen írott forrás. Tehát Mikes akarva, nem akarva krónikásként, a rostos magyar kolónia hű krónikárává válik.

Az öregség is szinte észrevétlenül telepedett a volt irodák vállára. A bújosok, a magyar urak többsége is elhullt. De Mikes akkor még nem vesztette el minden reményét. Sőt, egy újabb reménysugár tűnt fel: a fejedelmi kamarás első találkozásukkor észrevette, hogy a fejedelmfinak nem éppen szívügye Magyarország és Erdély felszabadítása, hogy még az anyanyelvét sem beszéli rendesen. Mikes a leveleiben nagyvárúgy, származás törökbeceneke írja le, aki csak a fejedelmi székét akarja minden áron, török segítséggel megszerezni, a nemzeti ügy nem érdekli. De Mikes kitart. Kitart azután is, hogy a bújosok közül szinte egyedül marad Rákóczi mellett.

A megfogott, sok vihart megért rostos kolónia leggyászosabb napja szeretett fejedelmük, Rákóczi Ferenc halála. Mikes szívét háttalan szomorúság, keserűség tölti el, leveleit gyászos hangnemen írja. Ura halála után hazatérne, de a király nem kegyelmez. Úgy él, mint a fa, mely mellől a vihar kitépte a környező fákat: magányosan, megtépezve. Ezt az életet is lassanként megszokja, az egyedüllétet, hallgatagságot, de a hazatérés gondolatáról nem mond le soha. Estéknél áldogál a parton, mind jobban romló szemével a messzeséget nézi, hátha megérkezik a császári és királyi kegyelmet hozó hajó.

TEMPFLI CSONGOR

Nagyvárad, 11-es általános iskola

(...) Emlékszem, micsoda öröm volt számomra, mikor a szultán követségében Moldvában járva, a hazám köpönyege mellett haladhattam el. Megláttam a hóspáks hegyeket, a zöld bérceket a hegyek oldalán. S íhatam a Bodza vizéből, amely keresztülhalad Zágonon. Micsoda öröm volt ez számomra s mégis, milyen bánat. Igen, bánat, sajnálom, hogy nem láthatom Zágot, az ismerős embereket. De nem mehettem Erdélybe. A fejedelm is figyelmeztetett, nehogy megpróbáljak Erdélybe „beszökni”, mert az Ojtozi szorost katonák őrzik.

Micsoda fájdalom volt nekem az, hogy ha szülőházámba akartam volna menni, szöknöm kellett volna oda! S én nem is próbáltam az átkeléssel Erdélybe. Arra gondoltam, hogy bújosostársaim még Erdély határait sem láthatom, s így csillapodott erős honvágyam. De valami emléket mégis hoztam magammal Erdélyből. Szülőházámbeli fenyőleveleket, fenyőtűket. Amikor esténként pipámba egy csipet fenyőtűt tölttem, s froyatni kezdtem, haza-
képzelttem magam a fenyvesbe, a pipámból füstölgött a fenyő illata.

VIII. OSZTÁLY

Baradlayné levele Jenő fiához

— Fogalmazás —

MARKÓ ESZTER

Marosvásárhely, 3-as általános iskola

Nem kívánom tőled, hogy harcolj. Ilyesmit nem kértem tőled soha, és nem is fogok. A kérésom az, hogy hazatérj. Ez nem is kérés, parancs.

Bátyáid engedelmeskedtek a parancsomnak, hazatértek. Richárd menyasszonya Bécsben maradt. Ödön fényes karrier várta Oroszországban, hercegnökként táncolt, a cárnak is bemutatott. Parancsomra mindent otthagyt. Hazaindult.

Te nem válaszoltál leveleimre. Könyörögtem neked, de te maradtál. Fogva tartott az a némbér. Fiam, nem bánom, ha egy szál ingben veszel el egy lányt, áldásomat adom a frigyre és lányomra fogadom. De ha ezt az álnok, kétszínű teremtet akarod feleségként a házadba vinni, akkor azom a házasságon az én átkom lesz. Azt mondják, az apa áldása egyengeti a házasság útját, de az anyá átká örökre szétrombolja azt. Az a nő elbódított téged. Már csak vele törödsz, csak ő

a fontos. Ébredj föl ebből a szörnyű álmoból, fiam! Nézz a szemébe, amikor megcsókol, mondd azt neki, hogy a forradalom győzni fog, vagy azt, hogy Richárd él, megmenekült, és közben tekintetted fúrd a szemébe. Sőtét mélységet, gonosz terveket, árulást és örvényeket fogsz látni. Bosszúvágy, gyűlölet és álnokság tükröződik majd benne. Ne higgy az édes szájnak, fiam, ne szédítsenek meg a forró ölelések, ne kábítsanak el a szavak. (...)

Ti hármian vagytok testvérek. Te vagy a legkisebb és a szívemnek a legkedvesebb. Ezért vagyok veled ilyen kegyetlen. Féltetek, fiam. Aggódom érted, mert tudom, hogy ha továbbra is Bécsben maradsz, menthetetlenül elvesztél. Mindezen félelmim ellenére és minden szeretetem dacára, ha nem jössz haza, könny nélkül és hideg kegyetlenséggel kitéplek a szívemből. (...)

Tehát két lehetőség van. Mindkettőnek ismered a következményét. Ha hazajössz, Alfonsine soha nem lesz a tiéd, ezzel szemben megtalálod a nyugalmat, hiszen Ödön feleségére és két gyermekére kell majd vigyáznod. A forradalom elbukása esetén lehetséges, hogy letartóztatnak és börtönbe zárnak. Ha győzedelmeskedik a szabadságharc, úgy gondolom, a karriered újra felfelé fog ívelni.

Ha viszont úgy döntesz, hogy Bécsben maradsz, mi vár rád. Alfonsine a feleséged lesz, én viszont kitagadlak. Az osztrákok győzelme után elérheted azt a posztot is, ami eredetileg Ödönnek volt szánva: nagykövet lehetsz. Ha Bécs vereséget szenved, a jövődet megjósolni nem tudom, de a fényes karriernek vége lesz.

A döntés rajtad áll. Tudj, mi a véleményem, melyik utat javasolnám. Remélem, hallgatsz szavamra, és a hazatérést választod.

VARGA EMŐKE GABRIELLA

Kolozsvár, 3-as számú elméleti líceum

(...) Engem kiűldözött a parancs Bécsből, mennem kellett, anélkül, hogy veled találkozhattam volna, pedig ott tartózkodásom idején többször is voltam nálad. Sajnos, sohasem voltál otthon. Mintha kerültk volna engem. Ez meglehet, és tudom, nyomos okod volt rá. Féltél tőlem, attól, hogy visszahívlak, hogy parancsolni fogom neked, hogy hazatérj. Lehet, hogy nem tudtad azt, hogy te voltál előttem mindig a legkedvesebb, és így akaratod is szent volt előttem. Elhiszem neked, hogy vonz téged a magas poszt és egy szép feleség. De fiam, jól jegyezd meg, hogy az nem minden. Neked volt egy családod, testvéreid, szerető szüleid, hazád. Apád meghalt, de nekem mégis úgy tűnik, hogy te Őrá hasonlítasz, az ő megalkuvó magatartását akarod követni. Pedig téged két anya szült, hogy segíts rajta: én és a hazád. Szükségünk van rád is, úgy, mint mindenkire. Lehet, hogy nélkülöd elveszítjük a csatát. A nemzet a tiéd is, te is része vagy. Vállalnod kellene őt, mert az egészhez tartozol. Vállalnod kellene gyalázatát, nyomorát, kinszenvedését.

SIPOS GÉZA

Kolozsvár, 3-as számú elméleti líceum

S kérdezted, fiam, hogyan élünk?

Ödön otthon van, gyermekeivel s Arankával. Richárd ott van veled az Újépületben. Nem hiszem, hogy visszatértek még. Minden követ megmozdítottak értetek, fiam, add tudtára bátyádnak. Csak egyvalakibe nem fordulok: Ridegváryhoz, önértetből. Az önértet arany fegyver: az ember önmagát áll meg vele, de önértet nélkül az ember hasonlatos a csúszómászó kigyóhoz.

Visszagondolok, fiam, arra, hogy hívtalak haza titeket. Nem kellett nagy elme vagy ész ahhoz, hogy rájőjjetek: mindhármatok élete csak úgy nyer értelmet, hogyha azt a haza szolgálatába állítjátok. Önző ez a haza: sok áldozatot követel, de keveset ad. Talán ezért nehéz magyarnak — becsületese — lenni, mert sokat kell áldozni a hazáért. Az való igaz, édes fiam, hogy a hazáért, a szabadságért mások, nem magyarok is küzdöttek. Küzdöttek franciák, németek, osztrákok, törökök, horvátok és románok. Mert semelyik ország sem tud szabadság nélkül, rabláncokban élni. A szabadság olyan, mint a tavasz: tőle kizöldül a haza ősrég fája, megindul benne az élet, a fejlődés.

Túl elkalandoztam, fiam, azt kezdtem el leírni, hogyan hívtalak haza titeket. Folytatom:

Ödönrel szemben hideg és parancsoló voltam: s ő engedelmeskedett. Nekiindult az orosz télnek, hóiharba keveredett, farkasok üldözték, jég alá esett, de Ramiroff Leonin barátja megmentette. Itthon Aranka várta, s hamarosan összeházasodtak, s ő elfoglalta a főispáni széket.

Biztos, hogy te ezt mind tudod, fiam, de jól esik felemlgetni ezeket, valahogy melegengeti a szívemet.

Richárdot már nehezebb volt hazahívni, őt szolgálata Bécshez kötötte. Őt könyörgéssel hatottam meg, s ő nekiindult századvál a Kárpátoknak. Nagyon becsültem szellemét, Editet: hőslélek gyermek volt. Richárdot mindent megtett. Elszökött nevelőitől, bemocskoltatta saját nevét. Richárd nagyon heves vérű ifjú, ezért küldte az apja katonának. De megálta a helyét becsületesen a forradalomban, a szabadságharcban mindenütt.

Te voltál a legnehezebb földadat, fiam, s talán azért is, mert téged szeretlek a legjobban fiam közül. Te szeretted azt az Alfonsine-t, ezt én ellenkeztem. Most megmondom, miért: a Plankenhorst-ház elárulta a bécsi forradalmat. Úgy tettek, mintha ők is lelkesednének a szent ügyért. S azok az ifjak el is hitték,

s minden tervüket elmondták abban a házban. S Plankenhorstékat ezeket szépen mind megmondták a bécsi titkosrendőrségnek. S tudt meg, fiam, hogy Alfonsine sem szeretett igazán, csak komédiázott veled. Ridegváry mondta nekem egyszer, még a forradalom előtt, hogy Alfonsine nagybátyja egy nagyon furcsa végrendeletet hagyott: azé lesz minden vagyona a két unokatestvér (Edit és Alfonsine) közül, aki leghamarabb megy tisztességesen férjhez. Aki elveszíti férjhezmenetel előtt a becsületét (gyermeket szül), nem örököl, a másik kapja az összeget. Alfonsine-nak szeretője volt, bizonyos Palviz Ottó. Alfonsine teherbe esett, gyermeket szült, de akkor megijedt, hogy elveszíti a háromszázezer forintot. Ezért Editet is bele akarta húzni a csapdába, hogy egyenlő esélyeik legyenek. Teveled, fiam, pedig elhitette, hogy szeret, s te hittél neki. Majdnem összeházasodtatok, amikor én elvittelek Bécsből. Képzeld el, fiam, milyen lett volna a házasságod: te mint diplomata Szentpéterváron, az alatt feleséged otthon. Pokol lett volna az életed, mert előbb-utóbb úgyis kiderült volna, hogy nem szeret.

Emiatt ne búslakodj, fiam. Ne legyél hálás nekem, hogy megmentettelek, s azért sem, mert itthon tartottalak. Nem akartam, hogy bajod essen. A hazáért harcol két fiam — gondoltam —, miért harcoljon és haljon meg a harmadik is? (...)

IX. OSZTÁLY

1. Nézz körül és ne feledd, hogy hű fia légy a jelennek!

(Janus Pannonius)

2. Szövegelemzés:

Annai bánat a szívemen
Kétrét hajlott az egeken,
Ha még egyet hajlott volna,
Szívem ketté hasadt volna.

(Népdal)

FÜLÖP ORSOLYA

Csíkszereda, Márton Áron Líceum

1. A reneszánsz — és humanizmus — eszméi áramlata a papok, könyvedvelő főurak révén került be a magyar királyi udvarba. Ők voltak a magyar humanisták. A kor magyar humanizmusa Budán, Corvin Mátyás körül összpontosult. A magyar humanizmus „leghumanistább”, legjellemzőbb alakja pedig Janus Pannonius...

... Csezmicei János nemesi családban született. Anyja, Vitéz Borbála magyar, míg apja horvát származású volt. Még lété-futó kisgyerekek korában — apja korai halála után — nagybátyja, Vitéz János gondjaira bízta a nevelését. Jobb gyámat nem is találhattak volna számára, hisz a galambósz esztergomi érsek hatalmas műveltségével példaképül szolgált a kis gyerekeknek, no meg közelebbi befolyása következtében irányítani tudta kis védenca sorsát. A humanista művészetek virágkorában a gyors felfutású Jánoskát tanulni küldte Itáliába, az akkor leghíresebb iskolába, Guarino da Verona konviktusába. Itáliába küldte, hisz mindvégig az olasz városállamok voltak a humanista központok. A fiú a legfontosabb tantárgyai itt, Ferrarában a latin, a görög és a poétika voltak. Irodalmi csodagyerek volt: tizenöt és húsz éves kora között írta azokat a verseit, amelyeknek költői hírt közönlhetné. Osztálytársai sokszor gúnyolták „barbár”, hegyetűli volta miatt. Ezekre a csúfolódásokra ő nem szóban, hanem rövid, tömör, csipős hangú, gúnyos epigrammákkal válaszolt. Epigrammáiban megjelennek a diákság legtipikusabb alakjai. Csaknem négyszáz, pontosabban 391 epigrammája maradt az utókorra. Ezek közül az egyik Gryllust, poétánk főiri származású, hencgő osztálytársát gúnyolja. Az egész költemény egy disztichon: „Gryllus, amíg te zöngösz, hallgatnak a tücskök a pusztán, / Némulnál te el, és zöngö-ne künn a tücsök!”

2. A hiány megszüntetéséért való sóvárgás, a kommunikációs vágy szüli a költészetet. Eliot szerint: „a költemény létezése valahol a költő és az olvasó között van”. Hozzátehetem egy csöppnyi túlzással: olvasva a verset, „beszélgetek” a költővel. És mi van akkor, ha a költő „Nevenincs”, ha nem egy konkrét személy, ha az alkotás nem egy ember, hanem egy nép lelkeben fogant? Ekkor — szerintem — ez a „beszélgetés” még izgalmasabb. Hiszen a dal, a népdal egy népcsoport legtitkosabb, legbensőbb vágyainak kifejezője. Nincs még egy olyan műfaj, amelyen keresztül ennyire tisztán látnám egy embercsoport lelkének apró rezdüléseit. A népdal összetettebb, sokrétűbb alkotás, a legtöbb költeménynél.

(...) Ahogy az egyszerű, valaki fejében megszületett lírai alkotás szájáról szájra terjed, lélektől lélekig hatolt egyre több réteget magára vett, egyre sokszínűbb, szebb, erősebb benyomást keltő lett.

CZISZTER LAURA

Arad, Csiky Gergely Líceum

1. ... a nagy lényeg: egy egész közösség vállalkozása az ember és a világ megismerésére. Lázás kutatás, olvasmányok tömkelege, iskolák létrehozása — a reneszánsz kultúra egyre vesztetesebben (az egyháza néve) terjed a polgárság között. A művészek fokozott érdeklődéssel fordulnak az antik kultúra felé, de ugyanakkor aruk már a jelenkor humanista eszméit keresi. Ez a kettősség, mely a régitől újat teremt, jelenik meg Janus Pan-

nonius, a nagy magyar reneszánsz költő verseiben. A görög-római klasszikusok megismerésére buzdít, ugyanakkor fontosnak tartja mindezt átültetni korába — egy magas fokú kultúrát létrehozni. Talán nem véletlenül változtatja nevét Csezmeicei (Kesincei) Jánosból Janus-ra, felfedezhető némi utalás az ókori római isten kétarcúságára is. Am ez nem bizonyítható. Példaképe Martialis és Juvenalis, de ugyanakkor megveti azokat, akik csak a régít szeretik, mivel az ő költészete is csak táplálkozik a nagy költőkből — saját személysége az, ami verseinek létalapotját képezi. Ez már az öntudatos, saját értékeit ismerő költő hangja. És ez a költői hang először jelenik meg Magyarországon, bátran hirdetve a reneszánsz eszméiséget és a jelen felé való fordulást. Az egymás iránti érdeklődést, a világ szépségeinek felismerését, önmagunk becsülését, a korabeli műveltség eredményeinek ismeretét prédikálja beteg, de annál lelke-sebb tüdővel „Phoebus papja”, Janus Pannoni-us. Lelekisít, buzdít, lázad. A szerelem, a földi érzések, a természet fennsége nyűgöző-dik csodás elevenséggel lirájában. (...)

(...) ami számunkra lényeges, az, hogy létezett ez a gondolatrendszer, s ha lassan is, de átforgatta az emberek tudatát. Létezett egy mozdulatnyi idő, amikor Magyarországon is szót kapott az akarát, a törekvés a világ felé — a reneszánsz. Ha később is, de mégis csak beitatódik a lélekbe a jelen iránti érdeklődés, az élet mibenlétének fontossága, egymás megértése. Janus Pannonius valahogy így sejtí meg és tömöríti a reneszánsz ideológiájának üzenetét: „Nézz körül és ne feledd, hogy hű fia légy a jelennek.”

X. OSZTÁLY

1. Többször mondtam: az élet fő célja a tett.

(Kölcsy Ferenc)

2. Szövegelemzés:

Alszik a szív, és alszik a szívben az aggodalom,
Alszik a pókháló kódében a légy a falon;
Csönd van a házban, az éber éger se kapirgál.
Alszik a kert, a faág, a fatörzsben a harkály,

Kasban a méh, rózsában a rózsabogár,
Alszik a pergő búzaszemekben a nyár;
Alszik a holdban a láng, hideg érem az égen;
Fölkel az ősz és lopni lopakodik az éjben.

(Radnóti Miklós)

HORVÁTH ESZTER

Arad, Csiky Gergely Líceum

1. (...) a gondolkodó nem szigetelődik el a saját korától és, ha a zseniális újítót nem is mindig fogadja be a társadalom, azért mindig akad tanítvány: egy költő, író, haladó politikus — ezek által pedig létrejön a lánc, amely a gondolkodótól a szélesebb rétegekig halad. Az író, a politikus a kapcsol: akinek szólnia kell, javítania kell — örök feladat, a tökéletes társadalom ugyanis nem több, mint utópia. Minden írónak bizonyos fokig politikusként kell lennie (...), mert a nagy társadalmi változások bizony igencsak a politika színpadára dobják az írókat. (...) Kölcsy egész életművével egyetemes célt szolgált, a haladást. Nagy utat tett meg míg Kazinczy körétől eljutott a „Hass, alkoss, gyarapíts s a haza fényre derül” gondolatáig, mondhatnánk a klasszicizmustól a romantikáig. (A lényeg nem a besorolásban van, a fogalmak között nincsenek éles határok, az embereket pedig különösen nem lehet különböző aláhúzott fogalmak alá sorolni.) (...) Kölcsy csak a reformkorban lehetett valódi Kölcsy, mint ahogy Petőfi csak a szabadságharc forrágában találhatta meg önmagát — így olvadnak eggyé emberek és korok. Általában a kor alakítja az embert: ha egyezik az ember egyéniségével, egy határozott ember egyéniségével, akkor az illető korának nagya lesz (...).

VALLASEK JÚLIA

Kolozsvár, 3-as számú elméleti liceum

1. Cselekedni kell... Gyakran nem tudjuk, hogy mit, hogy egyáltalán érdemes-e, hiszen néha szembe kell fordulni egy egész világgal. S mi csak saját sorsunkról határozzunk! De mi van akkor, ha egy közösség, egy egész nemzet sorsa a tét? Egy egész nemzet, nyelvvel, kultúrájával, bűneivel és erényeivel, hagyományával, melyek, ha elvesznek, a világ szegényebb lesz velük...

Vannak korok, amikor egy nép élete forog a kockán... Mikor felvetődik, hogy „élet vagy halál” s akkor nagyra nő a gondolkodás, az ész szerepe. s még nagyobbra a tetté. (...)

Ilyenkor volt a magyar történelemben a reformkor. A fásult, álmába merült nemzet fellett, ott suhogott Herder iszonyú jóslata: „A magyarság feladata az volt, hogy védje Európát a töröktől. A feladatot teljesítette, s most el fog tűnni a történelemből.”

(...) Egy nép meghal, s vele együtt eltűnik minden kérdés, amelyet feltett volna, minden válasz, amit mások kérdésére adott volna? Egy nép halálában egy kicsit a többi nép is osztozik... Hogy fájhatott ez nekik!

Valahol a távoli Szatmáreséken élt egy fél-szemű, csöndes földbírtokos, Kölcsy Ferenc. Szomorú gyermekkorra óta, mikor egymás után vesztette el szüleit és fél szeme világvát, a borongó bánat szinte hozzánőtt természetéhez. Belebukkolozott, s ködön át szemlélte a világot. Messzire vágyott kultúrátlan környezetéből, a távoli Weimarba Jénába. Korai költészett is mutatja ezt az elvágyódást valamilyen messzi, álombeli tájra, a romantika távoli, holdfényes tisztásaira. Éterikus lírát akart írni, testetlen lebegést, mint az Őr lelké a vizek fölött.

„Ütem csónakomban / Habzó vizen,
Hallék zúgni darvat / Rőptébe fenn.
Rőpűl éni vándor / Föld s víz felett,
Sorsom ah, nem adta / Szállnom veled!”

(Csolnokon)

(...) Kedvenc olvasmányai az antik írók: Cicero és Plutarchos már korábban felébresztették benne a hazaszeretetet. Erzekény lelke megértette a nemzetét fenyegető veszedelmet. Egy ideig csak vívódott. „Extra Hungariam non est vita...” Istenem! Csak Magyarországon kívül volt élet. De nem tudott elmenni, és a halál is értelmetlennek tűnt. Lassan ráeszmélt, hogy ő nemcsak ő. Kérdések, válaszok, álmok... felismerések és tettek... A faluja mögött más falvak bújtak meg, falvak mögött városok, egy egész ország (...)

Néha bizakodott: „S ledőltek országok hamvain / egy szép hon támad fel / mely lelket tölt, mely szívet ráz / Neve zengésivel.” (Rákos)

Néha a jelenre haragudott:

„Völgyben ül a gyáva kor s határa,
Szűk köréből őse saslakára
Szédeleg, ha néha fölpillant”

(Zrinyi dala)

Néha a „Szabadsághoz” kiáltott kétségbeesetten: „Járom a gyáván!... Atok a gyáván!...” Kiáltása nem volt erőlenebb, mint az Európában felkelt népeké. Nem volt erőlenebb, mint a franciáké, olaszoké, görögöké. ... Csak magányosabb.

Kételkedett, örökre kétkelkedett... Megírta a Vanitatum vanitást, a kétkelő emberi himnuszát:

„Bármilyen színben jelentse
Jöttét a vándor Szerencse
Se nem rossz az, se nem jó,
Mind csak hiábavaló.”

(...) A pozsonyi országgyűlésre menet még mindig kétkelkedett; ezt írja: „E hazáért szenvedett Hunyadi halálatlanságot és üldözést, e hazáért hullott a Zrinyiek vére. És te mit fogsz érte tenni? Lesz-e erőd létrehozni azon ideákat, melyek húsz év óta borongnak kebleden?”

Kölcsy megérti, hogy a politika létfontosságú, ha az embernek világos céljai vannak. A politika a legközvetlenebb találkozás az élő emberiséggel (...) Zord a harc, de becsülettel helytáll, félszemével is messzebb lát társainál. És mégis abba kell hagynia a munkát, melyet megkezdett... De ekkor már nem kétkelkedik: „Rengj, dörögj, mennykövezz... de azt nem teheted, hogy én ne legyek én”.

SATA RÉKA ÁGOTA

Csikszereda, Márton Áron Líceum

2. „Alszik a szív” — a szív, melynek megállás nélkül, állandóan ébernek kellene lennie, dobognia, éltetnie egy egész szervezetet. Ha „elalszik”, ha leáll működése, bekövetkezik a halál. Aggodalom fog el, vajon mi lesz? De ez az aggodalom is elcsúsz, mert „alszik a szívben az aggodalom”. Nem aggaszt az, hogy a halál meglephet, hisz a szív „alszik”, a szívben bezárva van az aggodalom, nem tud ki-törni onnan, hogy esetleg felrázza a szívet e bémult álmából: és következőképpen (ő is), az is elalszik. Ha az emberben nincs meg az aggodalom, megbénul, közömbössé válik. már a halál is könnyen meglepheti, elragadhatja, látván, hogy az ember már nem is próbál



meg küzdeni létéért. Biológiaiilag, tehát megszűnik létezni, a szív működése leáll. A szívnek viszont más értelme is van, kapcsolódik a lélekhez, az érzelmekhez. Ha a szív „alszik”, alszik minden érzelem, alszik a lelkiismeret is, és ekkor már embernek is megszűnünk lenni. A lélek tesz minket emberré, a lélek, melyet nevezhetünk értelemnek, szellemnek is, a „lélek tartja bennünk az életet”, de ha alszik, ha elaltatjuk lelkiismeretünket, már többé embereknek sem vallhatjuk magunkat, elkárhozunk.

XI. OSZTÁLY

1. Ember és polgár lesznek

(Csokonai Vitéz Mihály)

— Fogalmazás —

2. Szövegelemzés:

Létem ha végleg lemerült
Ki imád tücsök-hegedűt?
Lángot ki lehel deres ágra?
Ki feszül föl a szivárványra?
Lágy hantu mezővé a szikla-csipőket ki öleli sírva?

(Nagy László)

VAJDA JÚLIA

Kolozsvár, Református Líceum

1. Különös és megható az, ahogyan Csokonai összhangot teremt rokokó és felvilágosodás között. Talán legzemléltetőbb példa erre Az

estve. A vers első része és befejezése sajátosan rokokó jellegű (maga az első rész önálló versként évekkel Az este előtt megjelenik.) Gyöngéd hangulati tartalmú képeket sorakoztat föl — „A napnak hanyatlók tűndöklő hintaja, Nyitva várja a szép enyészet ajtaja.” A mulandó szépség szavakba öntése ez, a melankolikus hangvétel előrevetíti az átmenetet képező két sor fájdalmát: „Késsél még, se-tét éj, hamar óráiddal! Ne fedd bé kedvemet hideg szárnyaiddal!” A felvilágosult eszméket valló ember panaszkodik a természetnek az őt körülvevő világról, melynek attitűdjé vele szemben a passzivitás. Lärmás a világ — a „lármás” negatív hangulati tartalmú szó, a láрма nem szülhet értéket, hiszen harmónia-hiányban fogant, disszonáns képek sorozatát vonultatja föl. A csönd — amely a lélek csöndjének Rousseau által megálmodott hordozója — az alkotás elengedhetetlen feltétele. Költő és környezet között feszültségghor-do-zó diszharmonia feszül. A kevély, a fősvény csörtetése nem hagyhatja hidegen az alkotni — vagy egyszerűen a jót tenni vágyó embert. Íme, az objektív tényezők kiküszöbölhetetlen-sége. Csokonai elveiben Rousseau-val azonosul, a „vissza a természethez” — felszólítás az ő tudatában is az egyetlen kiút az emberiséget nyomasztó problémák megoldására. Visszakívánja az ösközösségi állapotokat, a társadalmi differenciálódás előtti időszakot és idillizálja azt — oda kell visszatérni, hogy természet-ember nagy földi harmóniája megvalósulhasson — mondja. Ezzel az idillikus állapottal állítja szembe a kora ellentmondásait — „dézsmát és porciót” csikar ki a gazdag a szegénytől, elveszti tőle a tisztaság — a megtisztulás? — lehetőségét, így külsőleg szennnyben élve belülről is romlottá válik. A „arany holdvilág” — és átvitt jelentésben a természet az, amely megmaradt, a szabadság hordozójaként, hiszen árendába adhatatlan. A természet — éppen ezért a szabadságot jelenti a megvalósulás és az önmegvalósítás egyetlen termékeny közege, az aktív szellemi létezés követelménye.

KÁDAR EDITH

Szilágyosmlyó, Simion Bărnuțiu elméleti liceum

2. A vers a XX. századi gondolat költészet egyik sajátos témáját villantja fel filmszerű képekben: a lét és nemlét örök megérthetlenségét és megfejthetlenségét. Nincsenek itt filozófiai kitágulások, kozmikus ellenségek. A kép tiszta, derűs és leegyszerűsített. A „végleg” szó pontosít: a lét végleg lemerült. Nincs utána semmi. Voltunk, eltűntünk. Nem létezik élet az élet után, nem létezik reinkarnáció. A földi világ elvesztése örök érvényű, nincs visszatérés, nincs metamorfózis. Ezért lesz olyan fájó az elválás, az elmúlás. „Nagyon földi” kell legyen tehát a kép, hogy ezt a fájdalmat érzékeltesse. Az tűnik fel, amit az érzékszervek felfoghatnak: hang, hő-mérséklet, szín, halmazállapot. Így nem a lélek halálának elsrátása ez, hanem a lehető „legföldibben” megfogalmazott érzékszervek halála. A költő számára minden közvetlenül felfogható érzetet jelenthet.

A második sorban felvillantott tücsök-hegedű a homéroszi táj derűjét és harmóniáját, kék egét, nap sugarát és zöld fűvet érzékelteti. A harmadik sorban azonban már megfagy

XII. OSZTÁLY

1. Örök, vigyázzatok a strázsán...

(Ady Endre)

— az irodalmi ismeretek tükrében —

2. Szövegelemzés

Letéptem ezt a hangaszalat
Már tudhatod az ősz halott
E földön többé sose látalak
O, idő szaga hangaszalak
És várlak téged tudhatod

(Apollinaire: Búcsú)

MARKÓ ENIKŐ

Brassó, Áprily Lajos Líceum

1. A mindent tagadás, a nihilizmus állapota lehet En-megtalálás és — őrzés, de csak mint a majdnál világ felé nyúló mozdulatunk primer gesztusa. Semmi több.

En tudom: Európa szellemi kalandozásai idején: ott, a századelő és a világháború rengette kor közepén ez a tagadó, elutasító és mindennek fintort vágó mozdulat, a „kétes létben” van-e bizonyosság megválaszolásának egyetlen, de csak kezdeti lehetősége volt. Gondolok a tenni akarókra, az önmagukat verse vagy hangokba írókra, egyszerűen arra a bizonyos embertípusra, amelyik nem is típus, mert mindig egyetlen: a művészre. Jobb szó híján ezt kell használnom.

A művész ellenben sokkal differenciáltabb, lételménye jóval kuszáltabb, és hangulata csapongóbb — és főleg most, mikor a természettudományok akaratlanul is egyre nagyobb segítségére vannak, a művésznek az egyéni jelleg mellett kell lánsszáttörnie. Ezt megtették már minden korban — a legnagyobbak, az örök értékörzők és értéktovábbítók. Hiszen már Shakespeare mondta: „Olyan szövegetől vagyunk, mint álmaink, s kis életünk álomba van kerítve.”

A XIX. század derekán ebből a csak rejtve megvalósított, bebizonyított igazságból — mondhatni — hivatalos és kötelező ideológia lett.

Izmusok burjánzó labirintusában botorkál a művész. Adva van számára a művészi változó, amelyet a korban ugyan, de a kortudat ellenében kell műbe emelnie. És kinyílik számára a művészi nyelv, a forma-nyelv. A szerkesztés módja átlényegíthető — éppv, az amit minden alkotásban a legfontosabb, ami nélkül a legnagyobb gondolat is csak nyersanyag maradna. Különösnek tűnik, de igaz: a nagy forrongások idején, amikor a mű múltól egy csatányira helyezkedett el csupán, a hagyományokat ostromló indulat, lázadó ihlet virágkorában a program előbb volt, mint maga a mű. Az alkotók meghatározták, megalkották nagyon óvatos és aggályos igénnyel minden pontjában a „forma ideológiáját”, s csak ezután láttak a megvalósításához. Természetesen így nagyon könnyen a dogmatizmus sarkításába, zsákutcájába tévedhetett a legtagadóbb tagadás is. Csakhogy az igazi művész mindig megtalálta a kiutat egyrészt az indulat lendületét gúzsba kötő ideákból, másrészt a tömegalkotás útvesztőjéből.

Az igazi, nagyon is huszadik századi életművek így teremtek.

Az intés: „Örök, vigyázzatok a strázsán” (Ady) — intés emberekhez és intés önmagukhoz —, mindegyik művész más-más módozattal, más úton és célok felé haladva, de megvalósolta.

Es ez nemcsak a helytállást jelentette, bizonyos „gyilkos, vad dúlások” elérkeztek, de a mindenkorai helytállást a Mi Századunkért is vállalását az Embernek s a huszadik századi illúzióknak.

GERGELY EDIT

Gyergyószentmiklós, Salamon Ernő elméleti liceum

2. Nemcsak az ősz, nemcsak egy évszak múlása ez, nemcsak búcsú az ősztől, a termékenységűtől, a fiatalság nosztalgiajától, a hangszálatól. Szomorú és mégis játékos. Ritmusa beleng és bár az elmúlás illata, „idő szaga” fon körül petyhüdt, de emlékek, élmények finoman erezett fátylával; mégsem kizárólagosan a halál jut eszünkbe. A központozás hiánya, a vers lényegét csak sejtetni engedő tipikus Apollinaire-sorok egy abszurdnak tűnő ellentét-társítást engednek kidomborítani: „E földön többé sose látalak”

„Es várlak téged tudhatod.”
S ha túllépünk az „évszak-befejező” és „új évszak kezdő” konkrét értelmezésen, metamorfózis tanúi lehetünk: a késő őszi rozsdabarna-vörös tarkabarkaság egy szeretett nő hajkoronájává áll össze, az évszaktól való megválás pedig a kedvestől való elszakadással lényegül át.

Érdekes módon a vers értelme így igen jól észrevehetően változik: a költő kedveséhez szól, mintha-mintha igazolni szeretné magát, mintha-mintha alátámasztani cselekedetét (az elválást) a kedvestől kapott beleegyező bólintással. Talán zavarában lestitőttejű férfi áll előttünk, talán férfiu fiölényének tudatában, a női emancipálódás ellenzője és tagadója — nem tudni.

Meglepően hat viszont a negyedik sor se-hova be nem integrálható sóhajszéri jellege. Itt most megcáfoltat az eddig feltételezett férfi által ellenőrzött” szerelem, amikor minden szélsőséges érzelem az önmuralom aláarca mögé szorítódik. S bár a sor nem zárul felkiáltójellel, mégis tökéletesen érezhetjük: valami érték elvesztését, valami, ami fontos volt valamikor — átminősült, és bármennyire is megjátsszuk, hogy nem hagy nyomot rajtunk —, a fájdalom szívünket marcangolja.

Es mégis, a „kedves” nem jelenik meg a versben személy szerint. Alakja kitágul, át-öleli mindazt az esztétikai értéket, amit valaha egy érzés, valami, ami egyszerűen jó volt, de már nincs. Talán maga a szerelem.

AZ OLIMPIA IRODALMI KÖRE

BOROS ALPÁR

ÉLMÉNYTÖREDÉKEK

Szalaász felém, repülésed visszhangozzák
a hidon nyújtózkodó villamossínnek
kibontott kabátod cibálja a szél
sültkrumplit eszünk
fényes ajkaidon párolog a tej
és megáll a forgalom.
Rohansz felém, szikrázó tömegekben kavarog a hó
mi szorítjuk egymást
és mellettünk elutazik a város
az első gyorsvonattal.
Azt hiszem mindig így lesz.
Majd százéves a piac,
átmentél rajta, s fejtetőre állt ekkora szépségtől
a cigányasszonyok fejjel lefelé
árulták a tökmagot
az ég lilája feszesen megrepedt
-ágyadban kisgyerek vár
hempergünk a hóban

FESZÜLTSEG

Egy kora tavaszi vasárnap délelőtt
virágokat láttam virágozni
a Katedrális előtt
talán nem is szokatlan, de összehasonlíthatatlanul
amint új, szekrényzagú pulóveremben furcsa érzés
a meleg napsütésben
szembetalálkoztam ekkora természetességgel.

TREMOLO

Gondolataink, mint kigyók
ázott, hideg gödrök mélyén
kúsznak, tekeregnek.
Nem látszik a peremen
csak egy árny: kékes, kísérteties
ámbár néha megvilágítja a hold.
Szól — mögötte csillag —
talán Mózes
vagy Más néz szemközt az árral?
Ki tapogatja a tenger pulzusát?
Kezében könyv-valami elsuhan —
lábam ujjja hidegen simítja
a sárga homokszemeket.
Jövő, — szólunk és eltűnt egy pillanat,
a Pillanat töredéke,
Számítgatjuk a lehetségest
készülünk, hangolunk évekig
az egyakkorányi koncertozáshoz
virtuózan mártogatjuk a vonót
rajta szétporladt habok emléke
vagyódás-keringő hallszik
eb ura fakó, meghalunk úgyis
csak a most a fő
acélburok szíved köré
és könnyes szemekkel összerosolygunk
Giocondával.
A Fiat csak hajszolja a kilométereket.
Holnap a Boulevard-ban ebédelünk
az osztriga ha héjából kiszűrcsölőd
kérdőjelle változik ajkaidon
s gyönyörében odatapad
hajaddal körbetekerted a nyakamat
ezerkarú polipként összekapaszkodva
pirosan a friss hóba hullunk
Ez a legszebb teled — mondtad
és én egész életemet
fogtam neked
egyetlen havazásba

ALKONYAT

mint egy felszúrt
tojássárga folyó kezdett a sötét
és sorban botlottak a járdaszélbe
a bérházak terhes, vak árnyékai
— elnyúltak lötytyetegen a papírok
és csikkek között, csorbán
szitkozódottak
20 Wattban kigyúlt ablakai
— a buszmegállóban
valakit összetapostak a tülekedők
s a külváros kényszeredett
mosollyal ajkán elvetélte ébredését

PLAINER ZSUZSA

BOHÓCOK KARA

a hazugság szilánkei felsebezték az arcom
semmi se bánt — vörös katonákat termel az emlékezet
felnyöttem — modorom tükör világát
nem tépheti szét könyörgő két kezéd

állok az arctalan tömegben
festett mosolyom terhe alatt
nevetséges hogy hangzavar vagyok
s nem játéktéremtő vézna alkonyat

ÁLLAPOT

mondatok hiánya marta csillagosra éjszakáidat
időtlen télen rázkódó mélyben tétova évek alatt
lassan eltemet a holnap millió gyertyáival
amí marad utána nem több mint sértő üzemzavar

elmúlt az este a nap már lerázta eged remegő csillagait
újul a fény de letépett ágak elhagyott vágyak terhe szorít
mégis — bár elmúlt a víziók gyilkos sötétje
fáradtan ébredsz arcodat őrizi a béke

GERGELY EDIT

18 ÉVESEN

ISTEN FELÉ TARTANÉK
DE MAGAMBA ÜTKÖZVE
CSETLEK-BOTLOK
ZILÁLT BÚSZKESEGEM
KÉT DÉMON-TENGELY
KÖZÖTT FOROG
KÖNNYEMEN LÁTHATOD
MILY CSUPASZ VAGYOK

NAGYAPÁM

BECSUKÓDÓ ARCARÓL
NEM KIVÁNTAM
TOVÁBB OLVASNI
RANCAI MENTÉN
KETTÉTÜRTEM
ÉS
BETETTEM
KÉT LEVENDULAILLAT
KÖZÉ

DOMOKOS JUDIT

SZALADJUNK MEZÍTÁB

A HÓBAN!...

Szaladjunk mezítáb a hóban,
nesztelen léptünk zajától
visszhangozzanak a rétek
nagy hóbuckákban elterülve
meleg testünkkel olvasszunk
jeget.

Szaladjunk mezítáb a hóban,
keresztül erődökön, réten
tiporva emberi, állati testeket,
hasas talpunkkal dermesszünk
meg vagy olvasszunk
szíveket.

Szaladjunk mezítáb a hóban,
másszunk meg jéghegyeket
alattunk olvadva folyjanak
patakok, mik robagva
hirdetnek új tavaszt, vagy
elárasztanak mindent...

BASA EMESE KINGA

PANASZ

Az ég: börtön
A levegő: tajték
Amit megérintek: csak árnyék,
nem más.

Az ember: közhely
A szó: ál-honorárium
Amit hallok: az ócska fátum, metál.
A gondolat: mosógéplendület
Az érzés: fájdalmas parancs
Amit látok: mamlasz szürke
hétköznapiság.

Hát én hol vagyok?

EPIGRAMMA

Oh, látom, miként akarnak elbuktatni
ismét sikertelenül
És sokan kívánják, hogy elhagyjuk
e hont
De hiszem, szavamát visszahangozza e
nép:
„En leszek az utolsó, ki felszedi a
sátort.”



MARGITHÁZI BEJA

LEGATO

Vőlegényemmel egy orosz kislalun át
úszunk
Szent Iván éjjelén
mikor egy ilagahC nevű kecske
ránk kiáltott
hogy kerüljük ki a zenészt
a háztetőn —

látod Wassily is hogy megváltozott
elcsendesedett és
szögletekben fest
szabadságokat
tortaszeleteket
egymásra kúszó
nyugtalanosságokat

OH ne magyarázd hogy miért harap bele az élet
saját farkába!!
valaki ittfelejtette a palackszáritóit
szeretném ha mégis elhinnéd
hogy ott voltam a futurista
kiáltvány megfogalmazásakor
és a párizsi utcákon siklottam
a szobrászok lyukas zsebeit
kézenfogva

üvöltöttem nekik hogy a szó mit
sem ér

és a versek nem rögzítenek semmiféle
üzenetet
együtt tűntettünk emlékszel
Picasso kockáin ugrálva

mosódtunk bele avignon szelid táncába-

most sajnálom hogy George festményére

nem ragaszthattam egyetlen hajtincset sem

most már késő a nagyanyám

meghalt azóta

nemigen emlékszem semmire

pedig marinetti szerint szép ha a fasiszták győznek —

ki értené meg azóta wassily éjjeliedénybe mártott

szívárványruhát?

lovakat és madarakat hamisítanak

és nem értik a szimultанизmustalapjimagyarázatok

nélkül

szegény paul hiába kiabál hogy

felírja a szabadság nevét ránk

tudom hogy előadjuk

és mégis Egyiptomban fogunk

meghalni a

piramisok

építése

köz

be

n

VAJDA JÜLIA

SZEMEKKÉ OMLÓ SZÖLŐFÜRTÖK FÁRADT
NOSZTALGIÁJÁBÓL,
AZ ÜVÖLTÉSTŐL A SUTTOGASIG BEFUTOTT
FÉNYÉVNYI ÚTBÓL,
ÉJSZAKAI VONATOK DÜBÖRGÉSÉBŐL,
ÖRÖKKÉVALÓSÁGOD FELTÉSEBŐL,
TIZENHÉT ÉVEM TAPASZTALAT-MOZAIKAIBÓL,
MINT AZ OTTHONOMAT,
MINT EGY SZEMED-ZÖLD PALÁSTOT —
FÖLÉPÍTETTELEK.

GOMBOS SZILÁRD:

TIGILLUM SORORIUM

Mint Istár azúr szemének balzsam fénye
éltet sugároz két szent folyó vidéke.
Testtelen testvér vizek egy karján csapás,
dámvadak milliója kapta áron át...

Örvénylő csend!
Közelg a vég;
Káoszi a rend —
s lüktet egy ér.
Íj húrja peng,
sötét az ég,
nyilvessző zeng —
s lüktet egy ér.

„Vigyétek mind Urukba!” ... szólott egy félisten, s
kaján szavára a tizezer: tizezer felé futott...

— Urban: szolga-állatok döglőnek éhen;

„Néklk — ha éhezni mernek — vidd Eufrát mi megfúlott!”

— Urban zúg a nép rajtuk kórnak ferge rág;

„Hallgass! senki alattvaló. Tizezer indulj s vérbe fojtsd!”

(Nem nyugodhat már az éjjel félisten király,
méz-borát kitölti s lenyel im haláli béke-port.)

„Félistennek születtem meg nem halhatok...”

(Halálhőrgésre a tizezer: tizezer felé futott.) —

— Mikepp atyád, s őseid te is király halni fogsz;

emészthet belső tűz világ sorjában mégsem hagysz nyomot.

Örvénylő csend!

Közelg a vég;

Káoszi rend, —

s lüktet egy ér.

Íj húrja peng!

sötét az ég,

nyilvessző zeng, —

s csoradul a vér.

Keletre indul rabszolgák népe,

szent folyón túlról vissza sem néznek,

pedig Istár szemének győngyházi fénye:

— lángot okádva — dicső Uruk ég el...

s táltosok éneke vész el az esti homályban.

MIHALCSA ERIKA
AZ ÖTLABÚ LO című írására visszatérünk (a szerk.)

BÍRÓ FERENC

RÓKATOJÁS

a szó által szabad vagy
mint a róka míg tojást rak

szabad: hogyan újrainrad
 mindazt amit elköszotak
 mielőtt magélted s testközelpbe írtad

volna —

 szabad
arra mit már nem érdemes
kedvedre bottlodozva a felbőfőgött múltban
zárványként jöltervezett fasírtban
piócaglóriával

katódesősözagú

a múlt

 a múlt a
 múlt

sovány mint ki önmagához nyúl reggel délpben és
este — így abálja magát ebbe alél
 fől vakarni nem megkönynebbülés
 azokba se
 kik dicsőségen s kúrt hatalmon lőgnak kampón
 nyloncsírkék a főliában
 tojásrakásra képtelen
 s csak benned — égi mérlegen himbálva szímatol
 ki kést kalapál kiflilt spiclit stancilít
 verbénácskát tojtatva
 mankóz: főri a dunszlot

világ tojás stefánia-szeletnek közepén
felkunkorodva a szóban a szó
mint rókatojásban

 pedzi erejét
vizslató bajsza csak alig
 érhet el a petyhüdt falig

mely nincs:
 rúcsők-prücsők
 vérkóala véregér
 korcsolyázik tört szemén

jobban habzik az ki él
fejét lába közé behúzva olló
és andalít és fancsalít és telihold
plüss-plüss
csinálj belém mazsolás rókát
mert lúdvérbe ojtott bórpacsirta ri
csinálj belém nagy sok kampós rokont fő mon(k)csicsit
kapaszkodj belém kicsit
mint gemkapocs ki összetart
mint jókahermlin ki szűzes lert kapar belül
 plüsspecsenyém habzó ámom
te kivi bolyhos
lavinát mérlegen ki mér
ostorhegyből forró tejet kifej
kit fényes szál mint madárpókot lakkol
ki cickányt cincál háztetőn
te szerteszt
te tarka rét

és müzli csak s fasírt

SZEPRÉTI LILLA

A V É G

Déltájt Sz-né Laura Scholtes, a patikus-lány, különben főreáliskolai igazgatóné, elvesztette hirs önuralmát, s kitört: mire hajtják le majd a fejüket, hiszen Kolozsvár nem a szomszédban van!... S hazaszalajtotta a cselédlányt néhány diványpárnáért. Szerencsére még idejében visszaért s meg is találta őket az elképesztő tumultusban.

Béla Gusztáv, a férj fiatal kora óta nem ílt fapados vonaton. Most ott fészkelődött az ablak mellé beszorítva 1916 augusztusának soha el nem felejthető hevében, tetőtől talpig priznicben (tán a keménygallér miatt), égő farsontal, a nemrég kiderített cukorhajával, eltikádvá. Még jó, hogy nem marhavagonba zsúfolták be!

Nézte a szemközi ülésen kucorgó, és nemrég Budapestén műtött leányát, alétlan környadozott. Jaj, tán ki sem bírja az utazást!

Dűcögő vonatuk állni látszott az észak felé hőmpölygő emberáradatban. Dühös ostorok csattantak, holott a tehenek, lovak kitágult orlyukkal, horkantva vontatták telt szekerüket a rémes éjszakában, s meredt szemmel hagytak maguk mögött égő gyárat, házat, gabonarakartárt. Később a moraj valamieskét tompult, de csakhamar ismét elbődült a közelben az elszabadult jószág, vonító kutyák jeleztek, hogy valahol tűz van.

Vége a csöndes, nyugodt élethez — állapította meg Béla Gusztáv. — Ez hát a háború.

Laurát elfoglalták a gyermekek és Frida. Besztercei szászul társalogtak a hűgával, amit Béla Gusztáv — lévén ő cipser — nem értett. De ez nem zavarta. A segédtiszteletesné három gyermeke és anyósa is velük menekült. A városparancsnokság a román betörés hírére azonnali távozásra szólította fel Brassó lakosságát, de a segédtiszteletesnek nem szabadott a várost elhagynia. Kolozsvárt akarták eltölteni azt a néhány napot, ahol szép hozománnyal berendezett lakás várta vissza jó ideje a direktorék régóta betegeskedő, otthon kezelt leányát, és ahová amúgy is esedékes volt főruccanniuk. No és természetesen a postatisztviselő vő is várta őket.

— Mein Gott — sóhajtotta Laura és idegesen vette szemügyre a sebtében összecsomagolt táskákat. — Legalább itt lenne a horgolásom. Megöl a téltenség.

— Idén sarváltunk először korai káposztát — szólalt meg a papné kíváncsan.

— Néhány könyv, a szépségi szerzők könyve a szőlőföldről, csupa ajándékpéldány, az bizony künt maradt. — Béla Gusztáv lehűnt szemhéja alatt látta dolgozószobáját, tekintélyes íróasztalán az állólámpát, homlokát megcsapta a porcelánbura melege, fénynyalábok hulltak az ábrázoló mértan példatárra, amelyen éveken át dolgozott. Borzasztó lenne, ha a példatár elveszne, ha többé nem kerülne elő!

A lakást biztosan feltörik. Fischer ugyan megígérte, hogy időnként terepszemlét tart, míg az öregeket és betegeket látogatja, s bennük a lelket tartja. Szegény sógor! Mit tehet ő az elemi erőkkal? Először gondolt rá részvétellel.

— Nines egy csöpp víz?

— Otthon tele a pincénk, kamránk! — óbégatott a sógornője.

A vonat megállt. Csak órák múlva indult tovább. Rázkódott, csikorgott. Az emberek visszahúzódtak a fölkébe. Aztán megint egy kicsit haladtak. Megálltak Három napja mentek. Le, fel szökdöstek a menekülők. Honnét ez a kérdő hang? Mi ez? Béla Gusztáv szenvedve nézett fel. Kukorica?... Kukorica-csővel telt ülek. Csak a szemével intette: nem kér.

— Úgy látszik — gondolta —, ez egy komoly háború.

Hajnaltájt a beteg lány felült a szemközi padon:

— Papa sir! Papa sir!

— Jaj, a direktor úr! — hűledezett a cselédlány.

— Tényleg — nézte az apát csodálkozó resztekkel a fia.

Béla Gusztávot Kolozsvárt valahogy leszedték. Hazaszállították, ágyba fektették. Mindenki lábujjhegyen járt.

— Még sir? — kérdezték halkán egymástól.

Később valamennyire összeszedte magát. Kiment a fötérre, a menekülők megtöltötték az utcákat. Ott lézengtek viharvert esőkabátban, világos ruhában, szalmakalapban a férfiak, elnyűtt, zsabós, fodros, bokát verő ruhában a nők, mint valami vigalom utáni regelen, úgy, ahogy összeszedték magukat, felkapaszkodtak székérre, vonatra.

Senki nem dolgozott.

Béla Gusztáv könnyű galambszürke Scherg

szövet öltönyét viselte, váltóruhára nem gondolt. Lábán nyári cipő, mégis nehéznek érezte, a fejét oly súlyosnak, mintha kosarat vagy telt bőröndöt cipelne rajta, akár a Kolozsvár-környéki parasztiasszonyok. Keskeny karimájú, kis szalmakalapját mélyen behúzta a homlokába. Nem emelte, nem ismert itt senkit. Ez eleinte furcsának tűnt Brassó után, de nem zavarta. Egyáltalán minden olyan szokatlan és valószínű volt, mint valami mély álomban, vagy tán azóta sem ébredt fel, hogy a vonaton elájult? A fötérten megtalálta a kávéházat, egy sarokasztalhoz botorkált, fázott. Eszébe ötlött reggeli álma, egy hosszú szoba csupasz asztalánál ült álombéli ismerőseivel; Laura pléhányérral terített, konderből, nagy mázavert, kék meregetőkanállal porciózott híg levest vagy főzeléket, érezte, valami égeti a combját, lábszárát, egészen elhűlt, amikor rájött, előtte nincs tányér, az ő részét az asztalra öntögeti, a felesége. Hagyma- és gyümölcsdarabok áztak a gyalult deszkán, a lé meg csak folyt északnak, délnek, keletnek, nyugatnak, míg lucokban nem úszott az egész asztal. „Lelekem! Mit csinál?” — jajdult fel, de a felesége nem hallotta. Lehajtott fejjel, serényen porciózott tovább.

Megtörölte a homlokát. Két pincér némi kimértéggel teljesítette kötelességét, az egyik terítőt cserélt, a másik letette a kávé s egy korsó vizet. Béla Gusztáv megszokottan kérte kedvenc újságait, mint odahaza az úri kaszinóban, mire a középben elválasztott frizurás pincér közönyös arca almlétkodóvá vált. Elég sok időre rá szertartásos mozdulattal vörös kartonba kötött, vaskos mappát tett elébe, arany betűkkel rovatták rá: Pester Lloyd.

— Parancsoljon, nagyságos úr, de nem egészen friss.

Megköszönte és gépiesen nézte a címoldalt, Morgenblatt, Donnerstag. Círogatta a cimbe-tüket: Sechzig Jahre von Graf Stefan Tisza. Rájött, ezt már olvasta, ez egy régebbi karácsonyi szám. Elidőzött a Moderne Ungarische Lyrik címmel, végigfutva a költők névsorát: Andreas Ady, Michael Babits, Béla Balázs. Tudta, hogy most „ezek mennek”, de költeményeket nem olvasott. Véget nem érő gazdasági cikkek következtek, csak egy-két cím hajózott a betűk tengerén; végre fellelőg-zett a jókora magyar szöveg, és egy vidító rajz láttán:

HAUSKINEMATOGRAPH PATHE — KOK RÉSZEVENYTARSASÁG

„Kinetophon — a beszélő mozgókép a huszadik század legnagyobb csodája. A kép nemcsak mozog, hanem élethűen beszél, énekel és muzsikál. Ofelése a Király, amikor neki Edison Kinematographját bemutatták, nagy ámulatának adott kifejezést”...

Valahonnan ismerős zenefoszalányok úsztak feléje át a kávéház zsongásán. Ofelése a király, amikor neki... — kezdte újból, majd nyugtalanul visszalapozott. Egy darabig a gótbetűk fegyvelmezett rendjén nyugtatta a szemét; mint valami finom kéz a homlokán, mélyből feltörő suttogás: minden rendbe jön megint, meglesz a régi ágyad, asztalod, teád, tőrőscuszád, Magyar Királyi Állami Főreáliskolád, ne félj, ne félj! Mész te még sörözni a Transsylvániába, sőt! Máris ott ülsz; mindjárt megérkeznek az urak, hol késlekedhetnek, és miért nem hozza a kis Bódis az Újságot? (Főlöskéges volt magyaritania, úgyis mindenki Schwarznak hívja a háta mögött.) „A Király, amikor neki Edison Kinematographját megmutatták, nagy ámulatának adott kifejezést”... No végre itt az Újság, viheti is haza. „Pesti aktualitások” Erre főleg Mimi vetette rá magát, mindig fennhangon olvasta az anyjának. Ilyesmiket: „Vállátvaléto kendők igen kedveltek, meghitt otthonos jellegű kölcsönöznek... Egy kedves, kis kenderben sétálni mennek egy félórászkát” Béla Gusztáv látta ezeket a felpupulyozott hajú, elbájoló hölgyikéket, oly jólesően mosolygott! Aztán elvonultak s most ismét az előbbi klarinetszó kigyózzott feléje valahonnan, tán a Bolgárszegből, istenem, a „Zsuni”. Persze! Bejötték volna a románok a belvárosba? És vajon hány selyemfátyolos szépség issza ez idő tájt Viktor apósa málnaszörpöt a patika márványlapjára könyökölve? És miért ne mehetnének tényleg a Tanácsházig? Ej, ezek a századok, erdélyiek! Nincs náluk zárkózottabb, elutasítóbb nácio. De hiszen itt vonulnak már a közelben.

A kávéház közönsége kitódult az ajtón.

Erre ő is nehézkesen feltápászkodott, tanorogva tett néhány lépést az ajtóig. A friss levegőn némiképp magához tért, fától-fáig tolakodott, mint a szenciációra éhes gyermek.

Embergyűrdű szegélyezte a fötéri járdát, s a Bánffy-palota oszlopos erkélyén sápadt szobalányok, inasok karájában megnyúlt arcú, dermedt előkelőségek néztek a Mátyás szobor irányába, ahonnan a klarinetszó hallzott. Merőben más ez a publikum, mint a Katalin-utcai Brassóban. Mosolytalanul meredtek a felcímkézett szobrot (mármint hogy Mátyás román király) körüláncoló, szilajul hopp-hoppozó férfiakra, lehettek vagy százan, fityegő ingben, kalapjukon piros-sárga-kék szalag, s

virág hullt, mert egy mögöttes ünneplő gyülekezet a kertek oroszlánszáját, sarkantyúkáját, bársönyvirágját szórta a diadalittasok felé, mint valami lángnyelvű nyílak röpültek a levegőben a széleseben kerengők vállára, fejére a hosszú szárú szegfűk, megcsiklandozván a hórások orcáját, fülét, amitől azok még tüzeesebben ropták, valami ördögös, boldog eufóriában, úgy fogództak egymás vállába, szaporítottak oda-vissza, oda-vissza, és amikor a klarinetsó tikkadtan abbahagyta, a hirtelen támadt csöndben a boeskorok sajátos dobajának és surrogásának kísérőzenéje mellett oly egyöntetűeknek látszottak, mint valami óriási fogaskerek.

Ez nem a Zsuni — szédelgett el onnét zűgő fejjel Béla Gusztáv. — A zsuni tavaszi ünnep.

Néhány évvel később, októberben történt, hogy Scholtes Arnold, a patikus amúgy tisztelességből meglátogatta gyengélkedő sógorát, akit az emlékezetes menekülés nincstelenné tett; a halott Mimi hozományával rendezkedtek be a Katalin utca 7-ben a nagy, közös családi ház emeletén, és ott a patika fölötti mahagóni ebédlőben teázgatva politikára terelte a szót; némiképp megkutyálva magát újságot — elvégre a Béla Gusztáv bölcsője fölött is német dalt dúdoltak hajdan —, Adolf Schuller országgyűlési képviselő azt nyilatkozta a bukaresti parlamentben, hogy a gyulafehérvári határozatok megadják a szélsőség fejlődésének szilárd alapját.

Nekünk ez a fontos, hogy végre elháruljon tőlünk a beolvadás veszélye. Hogy megmaradjunk. Eddig nemzeti létünk forgott kockán, a túlélésünk, virágzásunk biztosítva lesz ezután.

borogva Fischer tiszteletes a szomszéd lakásból.

— Erthetetlen! Egy teljes esztendő alatt nem lehetett békét, rendet meg nyugalmat teremteni ezen az átkozott földgolyón! Mit művelnek azok ott Párizsban? — Nem jutott eszébe a politikusok neve. — Pedig Wil... igen Wilson — kurjantotta szinte örvendezve, szóval ő azt akarja, hogy a világ mielőbb viszszerjéje munkakédvét.

— Wilson? — Arnold Scholtes lesújtó pillantást vetett sógorára. — Clémenceau a to-tumfaktum. Tudtául is adta az érdekelt feleknek, hogy Ausztria és Magyarország határai meg vannak állapítva.

— Már megint nincs gyufa, Laura — ferközött az aranyos papné testvérnénje közlébe —, szerencse, hogy én még idejében... zavartan nézett a férjét szigorúan figyelő és az asztal alatt jeleket adó Laurára. Szinte gépiesen motyogta: — Schobel Pepi mondotta ma a piacon, hogy hajhullás ellen legjobb szer a hajpetrol. Mert hogy panaszkodtál, neked hull!...

— Hajpetrol — vetett Fridára egy megvető pillantást a bátyja, Arnold. Neki sokkalta jobb szere volt, amit nyírfakéregből vont ki, de hát ezeknek, mindig az kell, amit más reklámiroz. — Hallo? — húzódtott közelebb a riadtan a semmibe meredő Béla Gusztávhoz, hogy a nők karicsálása ne zavarja a férfiúi társalgást. — Ezek szerint Magyarország egy meglehetősen derekszőgű négyszög alakját vesz fel, a hossza négyszázötven kilométer...

— fejtegette némi kárörömmel s fogpiszkálóval rajzolt az abroszra — szélessége pedig... — Váratlanul felszisszent. Ekkor találta el a sípcsontját Laura hegyes orrú cipője.

Borodi András: Táj



— Hát csak fejlődjétek, virágozzatok! — morogta Béla Gusztáv régi ellenszennvel me-regetve a sógorát. És éppen azt a vad Schullerust emlegeti itt, a zöldek pártjának vezérét! Megragadta a hatszögletű teácskeze fülét, egyből kiitta a cseresznyeszár teát, de az utolsó korty, mint oly gyakran, most is cigányútra tévedt, amitől valóságos köhögési roham tört rá, úgy érezte, menten kiszakad a gégéje, halántéka dobolt és lüktetett, majd esztét vesztette a szegény direktor. Ki kellett vezetni a gangra, Frida, az aranyos papné hosszan simogatta a hátát, csillapító szavakat mondogatva, míg magához nem tért. Kissé szegyenkezve támolygott vissza, amiért „így kiviselte magát”, leült, jelezve, semmi nem történt, ő nem ellensége a század nációnak, ismerik már egymást, mint öreg házastársak, jó harminc éve, hogy löcsé szülőföldről „kerülőkkel ugyan” megtelepedett itt; civódások, csaták után is megvannak szinte egy fedél alatt.

— No és még mit tudsz, Arnold? — füg-gesztette rá égő, világító szemét.

— Nem sokat — felelte tartózkodón a be-esett arcán jókora szarv-bajuszt viselő sógor. — A Kronstädter Zeitung nemrég közölte: a táviróforgalom szünetelése miatt nem érkeznek meg a sürgönyök. Aztán meg kiszűrdött, kérelek szépen, hogy rengeteg árut raktak le a bráilai kikötőben, ami persze a spekuláció kezébe kerülhet útközben.

— De megszűnt az élesztőhiány! — vetette közbe élénken Laura.

— Még mindig nincs béke — jött át há-

Részletek a Családragény című, Kencenzúrázott és jelenleg a Kritérium Kiadónál sorban álló regényből.

Német teák, orosz teák

Az itt következő részlet egy terjedelmes, sok szálon szőtt regény, az *Európa utolsó nyara* darabkája. Művemét egyaránt nevezhetném kaland- vagy éppen esszéregénynek — tekintve, hogy századunk legnagyobb kalandjai ezen a földrészen mégiscsak elválaszthatatlanul kapcsolódnak radikális és kétségbeesett bölcselkedésekhez, melyek, legelvonatibb mozzanataikban sem lehettek, egyáltalán nem lehettek „österilek”. Ha pedig igaz az, hogy a francia forradalom elsősorban finom szalonok szellemes, majd mind mélyülő fecsegéseivel vette kezdetét; mennyivel igazabb lehet századunk történelmi monstrumaira, hogy embrióként bizony ott moccantak meg valamikor, művelt és zseniális és szenvedélyes dialógusokban, európai kis- és nagyvárosokban, szivarfüstben és teagőzben. Nos, efféle moccanásokat idéznek meg a következő lapok, elképzelt hőseit pedig mitikussá stilizálta az idő, a művelődéstörténet, az őket legázoló történelem. Ebből fakad az utókor szomorú szabadsága is: persze, ha semmiben, ebben legalább többet tudhatunk Simmelről, Webernél, Bubnovnál, Blochnál, Szavinkovnál és persze a fiatal Lukács Györgynél is — tudjuk, hogy mindebből mi lett. Tudásunk szabadabbá tesz, s ha saját tévedéseinkről persze nem kimélhet is meg, egyáltalán nem, megsejtetheti azt a kétségbeesést, amit az úgynevezett európai tradíció végleges lezülése nyomán kellett megsejtenünk a hagyomány egyedüli létetemenyeseinek, akkor, amikor ez többé már nem volt tagadható: 1914 nyarán. Az itt következő részlet ebből a kétségbeesésből adna némi ízelítőt — bár még a reménykedés elődejűségében. Színhely: egy német egyetemi városka hírneves szalonja, amely akkor még európai útkeresztződés helyeked-

Hogy mi is lesz a hazatalalásból, tért vissza a kert, s a folyóparti felsejő tragédiái elől a szalonba, ahol ekkor már, mintha csak vigaszkeppen, egy hosszú újjá, gyér szakállú orosz beszélt a fényről, Pjodor Mihajlovics Sorpin, elítelt terrorista: hogy nincs annál szentebb és irreálisabb konvenció. Mert az úgymond realis fény nem rettenetes-e. És gondoljanak az ikonra, s benne valóság és abszolútum értéksorára. Értetlen csendben hallgattott el.

Öt követve pedig, sejtelmessé lágyítva az erre kiváltepp alkalmatlan német szavakat, egy gyermekarcú papnövédek beszél, euklidészről, mely lám, Európa végetévé válhat, ha egyszer Isten titkát nem foghatja fel, mi más bizonyítana Dürer? s szolt volna még szabadság fölé helyezett értelemről, tudományról megsemmisített hitről, am mind túrelmetlenebb csend utalt arra, hogy az a különösen gyengéd vonzalom, mellyel a romantikájára sóvárgó németek ezeket a gyákrat mosdattal, s rendszertelen műveltségű fiatalembereket egykor körülvette, voltaképpen saját magának szolt, fiatalabb önmagának természetesen, amikor még csak sejtés és természetadta idegenkedés lehetett mindaz, aminek értelmére az azóta eltelt idő kiméletlenül mondott ígent, de amit ők megértetni, jó okkal, többé nem akarnak, és végre szabadon nem akarhattak, hogy Schölinwink nem volt közöttük.

Aznap érkeztek mindketten, Párizsból tartottak Zürichbe, viaszosváson táskájukat az előszobában megcsodálhatta Friedrich, s örömmel adta volna mindkét firenzei lakk-táskáját egyetlen ilyen kopott és orosz holmért, s akkor hirtelen mondott valamit az idős orosz, s ezután egyszerre hallgattak el. De volt még egy sokatmondó pillantásuk a hallgatás előtt, melynek nyomán a privátocens, kit Hrisztoforának hívtak, hirtelen, gyerekesen elpirult.

Friedrich minddedig önfeláldozóan osztozott az oroszokra áradó gyengédségekben, amit áhitattal és rajongással keverték irodalmi élményei, s hogy épp egy Pjodor Mihajlovics szolt meg! a másik pedig papnövédek volt! nem értette hát a csendet. Áhitatával a nyárra készült talán, míg a többiek idegenségükkel készültek talán ugyanarra.

Ez a konok és tompa csend velett véget azután a társalgásnak is: a duplán centrum-talan ellipszis mintha éppen dinamikájától vált volna meg, minden csak vélemény lett egyszerre, nem volt szivarfüstbe burkolt mosoly, félmondat, kérdés: felszabadultságuknak ez volt az ára: lassan részekre bomlott a mindig közös délután.

De itták a teákat egymás után, hogy mégse menjenek el innen, túlzottan könnyen. Friedrich akkor indult volna Peter után, s csak egy mondatra állt volna meg Emil Kasselnél, akivel közös szekrényt bérelt a könyvtárban, hogy holnap tehát, ismét, de nem mondhatta tovább, látta, hogy kitérne előle a férfi, mert vele szemben áll ironikus mosolyával Klaus Kraft.

És ez a mosoly akkor őt sem engedte, hogy menjen.

Klaus Kraft egy emelettel lejjebb lakott egyébként, így többnyire késve, s sokszor háziöltönyben érkezett teára, míg Wagnerékhez nagyon is bejáratos volt: mindenhez, mindenkihez hozzáfért, ha jött-ment, s hátszálában, bármit mondott is, érezhető volt az írónia kissé emelkedő, éneklő tónusa; másként mintha beszélni se tudott volna.

A másik férfiról azt sem lehetett tudni: lakik-e egyáltalán, s hol van, amikor nem a könyvtárban dolgozik, reggeltől estig; az egyik ablak benyílójában, Friedrich kedvelt helyének közelében; szombatokonként rendre eltávoztott, míg vasárnap a közeli kavészáz ablakánál mélyedt a hétvégére kiköcsönözött könyvbe: s nevében a Kassel nem szülő-vagy lakóhelyét érzi-e, akkor pedig mindaz, ami identitásának záloga lehet, pusztán eanyi: Emil.

Senkivel nem beszélt többet, mint amennyi elkerülhetetlennek tűnt, tanítványai soha nem várták meg órája után, s ebbe a szalonba többnyire hallgatni járt el.

S az is meglehet, hogy mindaz, ami később történt csak, tette emlékeztetessé szavaiakat. Folytasd csak, kérlek, mosolygott tovább Kraft: s különös volt itt ez a tegezés.

Csak azt nem hiszem, hogy azzal, amit abszolútnak vélünk, mondta akkor és sietve Emil, és kitért Friedrich pillantása elől: bármiféle megformálás összeférhet, s ha ekként

a történelmet vélünk abszolútnak, mondjunk le akkor arról, hogy érvényesen rajta hagyjuk a kezünk nyomát.

Az indulatok formálták szavait, melyek mintha mélyről szakadtak volna fel, s így sodródott visszafelé, gyerekkorába, mely Galícia peremvidékén vette kezdetét.

Talán ugyanazt mondtam volna, szolt meg akkor halkan a másik: csak esendőségét illetően némi megbozósítással: hogy ha már amiben részünk lehet, azt abszolútnak semmiképpen sem vélhetjük, csak objektívnek, hát lássuk be: talán ez sem kevés, ám mivel mégis ebben élünk, vagy inkább ez él mibennünk, s ennek saját élete, hogy úgy mondjam, története is van, melyet azután jobb híján történelemnek nevezünk: hát éppen ebből gyűjtjük erőt arra, hogy befolyásolni merjük.

És mintha egyetlen szavát sem mondaná igazán komolyan, úgy ragyogott arcán még mindig a mosoly.

Wagner akkor tért vissza, sietve és zaklatottan vágott át a teázók között: nagyon fogott a tea! nem szolt semmit, senkinek, s bár nyitva hagyta az ajtót maga mögött, azon mégsem lépett be az asszony.

Mintha soha többé senki nem léphetne be, úgy vágott be ott a fény.

Kollégák voltak minndhármán: Schölinwink asszisztenseként kezdett dolgozni két éve Emil, a vékony, szemüveges, magas homlokú bölcselő, s rendkívüli reményeket fűztek hozzá: habilitációja küszöbön állott, negyvenoldalmi, matematikai képletekkel zsúfolt dolgozatát a legnagyobbakéhoz hasonlították, bár még nem fejezte be: óráit becsülettel végigülték azok is, akik csak hallgatni tudták, érteni nem: de hát zsidó volt; s ez a privátocensi cím elnyerése előtt mégiscsak akadályának bizonyult.

Klaus Kraft a keleti, sláv vidékekről származott, jól beszélt oroszul, ennek hírek szerint pályája alakulásában is szerepe volt; a jogtudományi karon kriminológiával foglalkozott először, majd onnan a tisztá lélektan tanulmányozása érdekében távolodott el. Bécsbe utazott, majd botrányokat követően továbbköltött; néhány elszámolatlan év következett Európában, Genfben állítólag rendőrségi hírek között is feltűnt a neve, visszatérve további tanulmányokat folytatott, s elviselhetetlen mosolya mégis, mintha idézőjelbe tenne mindent.

Állt akkor már Friedrich is, a távozás apályában.

De ha éppen ez az esendőség hajt minket arra, hogy valóságosnak véljük azt, aminek valóságos élete van, valóságosabbnak annál is, aminek ez a realitás tükörképe lehet pusztán, vagy torzítja inkább: s amin kívül érvényesség még sincs?

Tehát, kérdezte Kraft és megfogta a másik férfi karját.

Színről színre, ahogy mondani szokás, felelte egészen halkan Emil Kassel. Addig pedig, s hogy valamiként ne kelljen viszonznia kollégája mosolyát, a padlót nézte, a szőnyeg mindig összekuszált rojtjait, s elhúzódt az érintés közeléből: egyszerűen ismerjük be, hogy csak azok között válogathatunk, miként vezethetjük félre magunkat. És a szégyentől egészen vörös arcát, homlokát emelte fel akkor, s mégsem Kraft, hanem Friedrich felé, akivel pedig pusztán a könyvtárban villant össze egyszer-egyszer a tekintetük, de jól sejtették, érték egymást.

És komoly jövés-menés is kezdődött körülöttük, hadd legyen minél teljesebb a szégyen! s Wagner tekintete is ott volt még, egy pillanatra, a távolból, ahogy átvillant a kiürült termen.

De nincs-e némi hősiesség a becsapásnak ebben a gyalázatában, mégis?

És ha van.

Hogy a halandók és esendők között, akik vagyunk, mondta hirtelen tagoltan és mosolytalanul Kraft: nem az egyetlen lehetőség-e, persze, ha némi részvétet érzünk irántuk, hogy a fogalmánál fogva megfoghatatlan és viszonyíthatatlan távolságában, és akár: tudatában berendezünk egy bizony megfogható, ha úgy tetszik: tárgyiasított világot, tökéletlent és tévedésekkel telít, ám amely mégsem kényszerít az elérhetetlen utáni bennit vágyakozásra, ahogy a létezés meggyalázásának minduntalan átélésére sem.

Ahogy nem feszült már mosolyra az arca, egyszerre megláthatta arcán Friedrich azt a színt: a bőr szürkéjét talán, amelyből Kraft történetének titkára pillanthatott: hogy bőrtömbben is ült.

És akkor már csak az utolsó következtetést vonta le, kérlek, mondta Emil, s visszafogott izgalmatól még éneklőbb, még idegenebb lett a hangja itt: és az nem más, mint hogy az abszolút helyére az objektívet ültetted, tessék, de hiszen erről volt szó, ez a ti történelmet!

És akkor csaknem lángoló arcában, más fényekkel épp szembe mintha magukhoz húzták volna két tenyerét, azzal a mozdulattal, amelylyel a péntek esti gyertyagyújtás idején fed-

te el anyja tekintetét mindig, ám ez itt egyszerre a szégyen gesztusává lett, azé a szégyen, amelybe Emil nemsokára bele is halt, nem ilyen egyszerűen persze, de belehalt, nem lett ez másként.

De akkor már csak hárman voltak a szalonban: Emil, Kraft és Friedrich: mintha ez is a szégyenhez tartozott volna, hogy magukra maradtak.

És később, jóval később, túl ezen a végeérhetetlen délutánon, mintha már csak ketten ülték volna a szalonban: Kraft és Friedrich, és ekkor már titkok sem maradhattak, s ez fejezhette be a teákat, mindörökké.

Az oroszok sem voltak ott már akkor.

Egy egész korszak telt el addig az alkonnyatig, és mégis: egyetlen délutánon belül: és totálisan és pusztítón. Mintha mindenképpen Emilnek kellett volna, hogy igaza legyen, rettenetesen, s halála nem szolt másról, csak hogy szégyellte ezt az igazat, annyira szégyellte, hogy elment a háborúba azután, lemondani róla.

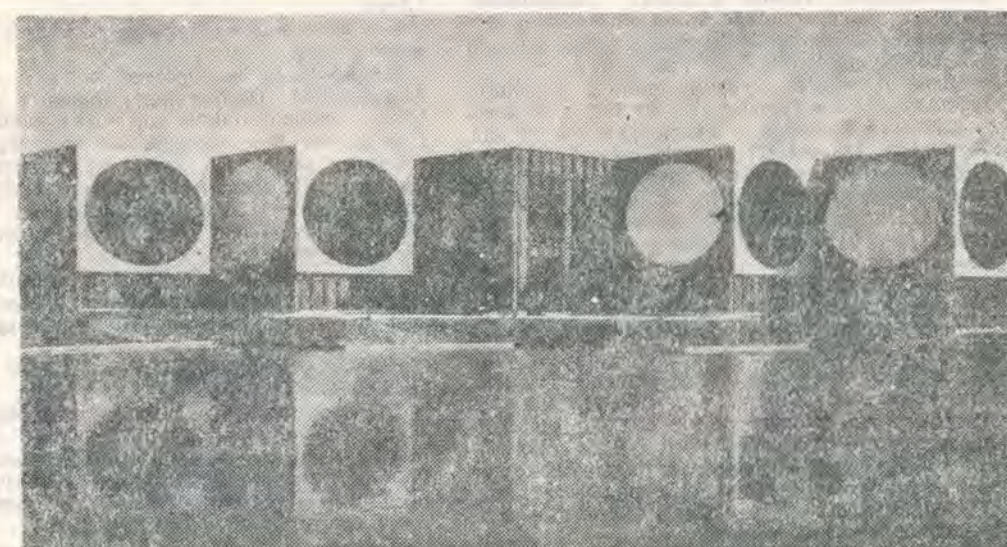
Vászonvászkáikat sietve kapták fel az oroszok, s el kellett kísérniük Hrisztofort egy darabon, s többen nem jöttek, a lengyelek sem jöttek; helyette jött a nyár, az utolsó, majd az ősz, egy egészen másik világ ősze.

Az oroszokat addigra internálták, vagy hazatértek és bevonultak mind, akik itt teáztak egykor, ezen a délutánon, s vallásbölcséletből disszertáltak az itteni egyetemen: Antikrisztusból, Nagy Inkvizítorból, Dosztojevskijből, Szolovjovból: a misztikáról előadó, ítélet alatt álló privátocensnél; aki ment felfelé a hegyre, egy egészen másik hegyre, mint ahol a költő lakott, de ez is következménye volt a délutánoknak, bár nem csak a neckarsburgiaknak, hanem korábbiaknak, távolabbiaknak, melyekből másképpen ugyan, de történelem lett, mégis.

A fiáról hoztak hírt az érkezők.

Valamikor pétervári teázások emlékét is hozták, amikor odafent, egy hetedik emeleti lakásban, a Kilátóban! ahogy nevezni szerették, szűk és kopott bútorok között, darabokra tört süvegűk és sűrű teafozt mellett ülték és beszéltek hajnalig, amikor ágyúlövés jelezte a dagályt, távolból látszott a Péter-Pál erőd, túl a ködön; nem volt más, csak az ülés és a szavak, otya sem, közeli akadémia sem és társasági ritus sem; de rettenetes és halk szavak voltak, szenvedélyes gondolatmenetek és a szenvedélyek összeesküvései, a papirtápta és a vászonnal behúzott bútorok között; odalent széles utakon túl nagy kert lélegzett, s be lehetett sétálni, a Vlagyimirszkajájé, s talán az esték, viták és séták sem voltak vételek abban, amikor barikádokat emeltek, tüntetők fogadkoztak, kiáltoztak és énekelni kezdtek templomi zászlók alatt; majd lövöldözés következett, s ahogy egy reggel lenéztek a szédítően tágas utakra, ahonnan lépésről lépésre kiszorították a lázadókat, még látták, ahogy egy gyerekkocsi gurul, bukdaésva és magára hagyottan a csillogó kockaköveken;

A Visarely aaptivány: AIX-EN-PROVENCE-BAN



majd eltűnik a fényben és a füstben, a mélység irreálisában.

Amikor a zendülés után visszaállt az úgynevezett rend, a hetedik emeleti lakás bölcselői és vitakozói közül sokan utaztak külföldre, nem csak saját akaratukból, s végleg; mások gyilkosságokra szövöttek csoportokat alakítottak, hogy akár magányosan teljesítsék be azt, ami kollektíven elbukott.

És még annyi volt talán ezeknek a hajnalba oldódó pétervári délutánoknak a konklúziója, s azt vitték magukkal a menekülők, svájci, német és francia városokba is, csaknem tíz éve akkor! hogy ha igazságuk nem erősebb is a történelemnél, ám sokszorosan érvényesebb; hogy vereségük igazolása készülődik már az Apokalipszis végső elszámolásában; hogy nincs szentebb hit, mint a nihilizmus végső kétségbeesése; tételesen fejtették ki mindazt, ami Dosztojevskijnél vízió volt, paródia vagy regényesség: s az emigráció hosszas irreálisában csaknem vallással vált hitük amalgámja, s ebben egységesen maradtak, ha minden egyéb szétszórta is őket: lelkiakat, társaság, környezet vagy éppen a hit.

S hogy éppen a privátocens nem térhetett vissza Pétervárra többé, a lassan érlelődő ámsztiával sem, ez mintha a felelősség fintora volna csak: az idős férfi ráébredtessé szavai nem győzőlő következményeire a bíróság tévedésének formájában, mely távollétében ítélet számításra és vagyonelkobzásra őt, egykori gróft: politikai konspirációk és gyilkosságok vádjával, egy híres perben.

Magas volt, ősz, ment fel éppen a hegyre, s azonos nevű fia: Pavel Pavlovics volt a büdös, ki akkor már évek óta svájci tudósanatóriumok bentlakója volt, s akiről hírt várt. Neki tehát így kellett végleg Neckarsburgban maradnia.

Schölinwink és Wagner kollégája volt, az előbbi ő kalauzolta évekként azelőtt a pétervári, cári Rembrandt-gyűjteményben, s micsoda kinokát állt ki a vásznak előtt! utóbbit oroszra tanította, amikor társadalomkutatói



telkesültsége a társadalomalakítóévá változott volna, politikai események hívására.

Teázni is elfért a folyóparti villába, olyankor egy régi kertből ereszkedett alá, s oda tért vissza, sokszor már a sötétben.

Es az, ami történt a teázások része volt és a történet része lett.

S különös volt, bár talán csak emlékek különös, ezen a köszi, alkonnyatba nyúló délutánon, hogy egykor valamennyien ott teázta: Párizsba szökött anarchisták, a pétervári egyetem teoretikus fenegyerekei, száműzött terroristanok, Svájcban medítáló szociáldemokraták, akikhez egyébként ez a két, nyomában ziháló orosz utazott. Mintha mindannyian elfáradtak volna a vitákban. Korábban, mint a németek.

Az első között jött el ide, majd egyedül maradt azok közül, kik egykor zavarodott boldogsággal érkeztek Európába, hogy egyszerre habzsoljanak fel mindent, ami az ő frissen elhagyott szellemi középkoruk, s az itti frissen éledő huszadi század között mégiscsak megteremtett békésebb tájak gondolkodásában: szépek voltak, idegesek és sorsukká lett történelmüktől elgyötörtek; akaratlanul is vallással változott számukra minden, amit átélni módjukban állt: szégyenség, Hegel, szerelem, s főként az új, európai eszmék, melyek egyszerre borították el őket, akár a legellentétesebb konklúziókkal is; szellemi vonzásukat erotikussá fokozta ez a ragyogó naivitás, melynek végén azonban nem csömör következett, ritkán a kétségbeesés, inkább a megvetés; hogy ez a filozófia ott kezdődik, ahol az értelem hajótörést szenvedett, s jó volt, hogy éppen akkor lehetett eltávozniuk ebből a világból, amikor megelégtették hamis ábrándjait, melyeket felszínnek éreztek, tarkának, hidegnek és anyagba zúllott gazdagságában boldogítón idegennek. Ő azonban nem távozhattott, helyettük is marad, kitart, úgy érezte akkor: s habilitálnia is sikerült, Wagner közbenjárására azután.

A fia festő volt, tüdőbeteg, s merényletek kiagyalója egykor; nyaralójukban berendezett titkos nyomdájukban államellenes röpiratokat sokszorosított; hosszú, csaknem szerelmes hevíletű leveleit bontatlanul küldte vissza Neckarsburgból Svájcba.

A peterhofi kis ház, s a kert annyira hiányzott neki, hogy azt a dombon felépítette, mégis.

Egy egész nemzedéknek kívánt volna válaszolni akkor: nem egy tagjának, legyen bár vér szerinti fia! akik egészen hamis következ-

tetéseket vontak le a teákból s a Kilátóból, egészen hamisakat!

Egy nyomdással cirill betűket faragtatott Neckarsburgban, s vásárolt egy idős nyomda-gepet; egy komor és exkluzív revüt kívánt kiadni, hogy legalább tudják meg, mit hagy-nak el, amikor a történelembe bocsátkoznak. Csak éppen pénze nem volt, hogy finanszírozni tudja ezt az imperatív kétségbeesést; a géppel, betűkkel, nyaralóval nagyjából kész volt, de a nyomdát nem tudta megépíteni, ezért tartóztattak le mindenkit akkor, azonnán.

Állt a fiatal, rugéző nyírfák között a kertkapuban, hallgatott.

A revü a millenáris misztika s a messianizmus különsmával indult volna, bevezetőjében Hrisztofor a gondolkodás patriarcháinak nevezte a misztikusokat, kérdéseiket pedig a bölcsélet feltehetően kérdéseinek, melyek nélkül azonban érvényes gondolkodás nem létezhet; a filozófia lelkiismerete, úgy is mondhatná.

Ezeknek a különös kiejtéssel suttogó, komor oroszoknak hinni kényszerült, annál is inkább, mert minddedig fiának Svájcba pénzt küldhetett, mégpedig a súlyosodó betegség nyomán mind többet; társai, akik még nem szöktek meg a száműzetésből, még levelet sem kaphattak Szibériában.

A lelkiismeret nélküli bölcsélet szép optimizmusával szemben fejtette ki, másfél íven, ennek a nem teremtményekre szabott, s mégis elviselésre ítélt súlyos közvetlenségnek mély pesszimizmusát.

Ha pedig áruló volt, akkor nem küld több pénzt. Nem tudta volna megcáfolni a bizonyítékokat. A felszabaduló kezelési költségek kiadta a revüt.

Logosz, ez volt a címe.



Veress Sándor emlékezete

(MEG)EMLÉKEZÉSEK SODRÁBAN 1.

„Boldogok a halottak, akik az Űrban halnak
meg mostantól fogva.
Bizony, azt mondja a Lélek, mert
megnyugosznak az ő fáradtságuktól és az
ő cselekedeteik követik őket.”

Ezek a sorok vezetnek be a mély szűkszavúságával fogalmazott, fekete gyászkeret nélküli híradást: 1992. március 4-én meghalt VERESS SÁNDOR.

„Mély gyászban vagyunk — indul a pár soros híradás — Sándor Veress 1. 2. 1907. — 4. 3. 1922. ma hosszú szellemének óriási erejével viselt szenvedésétől, Isten kegyelméből megszabadult. A gyász-szertartást szűk körben tartjuk. Szélesebb-körü búcsúztatásáról adott időben értesítünk.” Bern, den 4. 3. 1922.

A németül is közölt gyászszöveg minden sora, szava illik e nagy ember szelleméhez. A nagy szavak buktatóit messze elkerüli a „Mély gyászban vagyunk.” három szavas mondatát: tiszta, egyszerű és mély kifejezése annak, amit mindnyájan érzünk, mi, akik ismerték őt.

Élete is tiszta, egyszerű, gondolatban és lélekben egyaránt lényegkereső volt.

Szenvedését „szellemének óriási erejével” viselte. A mindig segítőkész, odaadó baráti házaspár részéről Nagy Györgyné Klára számolt be időről időre nekünk, erdélyi barátainak, Veress Sándor tisztelőinek a rohamosan előrehaladó betegség újabb és újabb fejleményeiről. Mindig ott állt az olyan mondat, mint például az 1922. I. 18-i levélbeli megjegyzése: „Óriási az akaratereje, szeretne élni és küzd az életért”. A teljesen legyengült Veress Sándor már nem vehetett részt a 85-ik születésnapjára rendezett berni, kétnapos zenei megemlékezésen (1992. jan. 31. és febr. 1.). A Veress-ünnepségről írt vagy ahhoz kapcsolódó méltatások, megleghangú megemlékezések xerox-másolatai mellett febr. 22-i dátummal jött a levél ismét a hű barátától: „Napról napra gyengébb lesz Sándor. Beteg jobb szemét naponta kezelem, bekötöm. Alig eszik, fájtányi ereje sincs, a tolószékbe sem tud egyedül beülni. Erdéklődése csökken, de nem szűnt meg. Világosan beszél, de keveset, hamar elfárad. Beszédét egyre nehezebb megérteni, aki naponta nem hallja, nem is érti...” És a március 3-i Utóirat: „Levelem kezdete óta sokat romlott Sándor állapota. Mozdulatlanul fekszik, élő csontváz. Ha szólók hozzá, jelzi gyenge biccentéssel, hogy hallja. Márc. 2-a óta kórházban van. Utja utolsó szakaszát teszi meg ezen a földön. Csendben, alig pilhegve. Nagyon szomorú vagyok...”

Domokos Pál Pétert is siratom, sokat veszít most nekünk...”

Veress Sándor, Domokos Pál Péter halálával sokat veszítettünk mindnyájan, közeli barátok, ismerősök, öpögny, mint mindazok, akik tudatában vannak, hogy ez a két szellemóriás, mit adott a XX-ik századi kultúrának Európában és a nagyvilágban.

Amikor a hetvenes években elindultam megkeresni az Erdélyből elszármazott nagy alkotókat, muzikusokat, elsőként Veress Sándorra gondoltam. Talán azért, mert Kolozsváron született, itt nőtt fel és innen vitte el magával a világon mindenüvé e tájnak és emberének sajátos atmoszféráját. Alig ismertem, ismerhettem tőle valamit zenéjéből, írásából, gondolataiból, lényéből. Címét véletlenül kaptam, meg, így írtam meg kérésemet: „szeretnék foglalkozni műveinek elemzésével”. Akkor még nem tudtam, hogy milyen nehéz lesz az akkori posta- és rendszer-viszonyok között a permanens kapcsolatteremtés Svájc és Kolozsvár, Kolozsvár és Budapest között; különösen, ha kézirat-küldeményekről, különleges rajzolatú grafikai elemzésekről, levélbeli gondolatcserekről és persze magnetofonszalagok elküldéséről, határátkeléséről van szó. Voltak itt elküldött, de soha meg nem érkezett teljes kézirat-csomók, teljes kottaanyag (példák hosszú sorai), amit aztán teljesen újra kellett írni külföldön, hónapos késéseket jelentve, pedig az idő sürgette: a Veress Sándor-i életművet hazahozó könyvnek a szerző 75-ik születésnapjára kellett volna megjelennie 1982-ben. A három szerzőtársnak (Demény János: Veress Sándor, életmű-vázlat, Terényi Ede: Veress Sándor alkotóperiódusai, Stíluselemzés, Berlász Melinda: Veress Sándor — a népzenekeletű. Berlász Melinda látta el a könyv szerkesztésével járó minden nehéz, bonyolult feladatot, ő szerkesztette a Veress Sándor Műjegyzéket is, ami a Függelékben jelent meg Demény János: Hét képeslap-dokumentum című írásával együtt) alig volt reménye arra vonatkozólag, hogy 1982. február 1-én, a 75-ik születésnapon átadhassa a sok izgalommal véghezvitt munkát a szerzőnek. A könyv ugyan 1982-t jelez megjelenési dátumaként, de a '82. febr. 1-i dátumot alaposan lekéste. Sebaj, mondta rá talán az ünnepelt, és mondtuk mi, magunk is, szerzők, amikor a szépen kivitelezett könyv, Gy. Szabó Béla 1943-as, Kolozsváron készült Veress Sándor portrérajzával a „homlokzatán” megjelent a budapesti Zeneműkiadónál. Uffalussy József szép Köszöntője személyn, megleghangú alapöttségével, lényegre tapintó megállapításával nemcsak a Veress-könyvet indította útjára, de a Veress Sándor-i életmű végleges hazahozatalának rogen várt folyamatát is. Köszöntőjének zárószavai szerint: „... Veress Sándor egy nagy hagyomány epigonizmusba görnyedéseinek, dogmává sivarodásának egy néhány éves csúszgató nyúgától nem terhelten, egymaga járhatja be azt az utat, amelyet itthoni szerkesztésűnk, kevés kivétellel, nemzedékváltások során tett meg.” De Veress Sándor erdélyiségének kérdését is kitűnő érzékkel fedezte fel és látta meg Uffalussy József: „(Veress Sándor) Kolozsváron született, gyerekeskedett, boldogabba ment népdalt gyűjteni. Műveit elemző pályatársai, Terényi Ede kolozsváriak akár jelképi is lehet kötetünkben. Kell valaminek lennie Erdély szellemiségében, ami az ott vagy onnan nőtt elméket úgy köti hazájukhoz, hogy közben különösen fogékonnyá válnak más népek kultúrája iránt. A „haza” fogalma számukra eleve soknépű, soknemzetiségű hazát jelent, s a szélesebb világ is könnyebben válik számukra ilyen soknépű tágabb hazává. »Kedves Erdélye« Bartók számára is mindig különböző népek és kultúrák társulnak együttlétének példája volt. Ha Veress Sándor pályáját látva gyakran és méltán említjük Bartók Bélát, ezt a vonást sem szabad elfelejtenünk.” Tegyük ehhez egy Veress Sándor-idézettel (Demény Jánosnak írta, Bernből 1968. november 8-án): „... a Veled való együttléttel mindig quasi hazamegyek az anyanyelvemmel nem pótolható atmoszférájába és mindabba, múltba (amiből élünk) és jelenbe, (amivel lélekzünk) — nem íráshiba a „k” — ami evvel együtt jár.”

Forgatom tíz évvel ezelőtti könyvünk lapjait, nézegetem a hatalmas halommal növekedett Veress-Sándor kézirat-köteget. Az alkotóperiódusokkal foglalkozó tanulmányom kimaradt helyszűke és egyéb okok miatt kihagyott jegyzetét, grafikonjait, kottapéldáit, analízis-ötletcsiráit, gondolatbőrdékeit — hiszen ez a tanulmányunk sikerült írásmű vagy Veress Sándor-i életmű-monográfiaának indult. Az egyik tanulmány, a Laudatio musicae című kantátá elemzése eleve külön kötetre készült a svájci zenei folyóirat, Veress Sándor 75-i születésnapját köszöntő számának szerkesztőségi felkérésére.

Nézegetem a munkám során felgyűlt leveleket, amiket szintén ide a kéziratokhoz tettem be. Itt van Viorel Cosma levelezőlapja: „Te felicit din toată inima pentru studiul pe care l-ai scris despre Sándor Veress...” („Szívvel gratulálok a Veress Sándorról írt tanulmányodhoz...”) — kezdődik az a felkérés, hogy küldjek számára Veress-műveket, főleg olyanokat, amelyekben román népzenei elemek is fellelőhatók, talán éppen Bartók gyűjtőmunkájának vagy élő zenei impulzusoknak a hatására. És itt van mindjárt e lap mellett a válasz-

tanulmányom: Veress Sándor és a román népzene kompozíciós kapcsolata, tudatos és ösztönös rátalálások eredményeként. A levelezés eredménye Veress Sándor néhány művének bukaresti bemutatója lett, jóval a Veress-könyv megjelenése előtt. Gyönyörű gesztus volt, hogy az első között tiszteltgöttünk egy, a mi zenei világunkból kinőtt, hozzánk tartozó nagy alkotó művészeté előtt.

A szerzőtársak levelei mellett itt vannak a Veress Sándor-i hosszú, elemző írások, hiszen ezek már nem is levelek, de egyenesen tanulmányok saját műveiről, koncepciójáról, zenei látásmódjáról, muzsikusi fantáziájáról, színérzékéről. A sok, nagyon sok érdekességből egyet ragadok ki: „... az I. tétel (Hommage à Paul Klee, két zongora és zenekarra írott 1951-es műre utal a szerző, T.E.) nem is lehetne más, mint A-hangnemű, mert nekem, amióta csak zenében gondolkodom, az A-dúr sárga...” (a tétel címe Zeichen in Gelb — Jelek sárgában, T.E.).

Es itt van a két hatalmas oldalt kitöltő interjú Veress Sándorral: „Nem ismernek otthon engem eléggé”. A kérdező, Balla Károly (Film, színház, muzsika) egyik utolsó kérdése könyvünkre vonatkozott: Ime Veress Sándor válasza: „Hát igen, elkövettem ellenem ezt az »inzultust«. A könyv a Zeneműkiadónál jelenik meg, írói: tudós Demény János és Terényi Ede. Kolozsváron, szülővárosomban élő, nagyon kiváló zeneszerző, muzikológus és analízátor. Meg is lepődtem, hogy milyen mélyen látott bele a zenembe. Tán még mélyebben, mint én. A könyv szerkesztője pedig Berlász Melinda, akinek a könyv a létrejöttét köszönheti.”

Vigasztalnak e sorok, azért bátorítok ideírni, mert enyhítik elvesztése, fizikai eltűnése okozta mély gyászomat. Szavából, arcának nemes vonalrajzából tiszta, egyenes lélek sugárzik felém, immár csak zenéje és gondolatai vannak velem. A közös talajból kinőtt humánus köt össze Vele. Egyik korábbi levelében írta: „Írását rendkívül jónak tartom. Nemcsak szak-szempontból, ami eddigi munkái alapján is — amint olvashattam — természetes, magától értetődő. Hanem abból a mély intuíciós megérzésből, ahogy hangjegyeimhez közeledek. Ez az a humánus-plusz (Veress Sándor kiemelése), amivel csak olyasvalaki rendelkezhet, aki a közös húmusból nőtt ki.”

Végül idézem a már említett interjú művészi végrendeletnek is beillő részletét: „Hullámvölgyek és hullámhegyek sorozata az európai művészet története, az különbözteti meg a nyugati művészetet a keletitől, hogy állandóan másképp fejezi ki tulajdonképpen ugyanazt. Mint egy prizma, aszerint, hogy miként forgatjuk, egyik században vagy felszázadban ezt vagy azt aktualizálja. Ilyesformán a jövőbe nem lehet látni, és azt sem lehet tudni, hogy a jövő zenéje milyen lesz. De mivel a zenét emberek hozzák létre, a zene is olyan lesz, mint az ember. Ha az ember elveszti a lelkét, például a technikai civilizáció hatása folytán, akkor a zenéje is lelketlen zene lesz.”

Izvázi Testamentuma: zenéje és ebből a felénk sugárzó, vágyódó művek egész sora: Székelylakodalom — rádiójáték, 1932; Erdélyi kantáta — vegyeskar, 1935; Két moldvai csángó népdal, Érfikarra, 1932; 7 csángó-magyar gyermekdal Moldvából, 1936; Kárpátokon innen és túl, öt erdélyi, bukovinai és moldvai népdal vegyeskarra, 1939; Quattro Danze Transilvane, vonózenekarra, 1949; és még 1977-ben is újra hazatér zenéjével, a Szármári táncok, hegedűre, brácsára és csellóra írt szvitjével. Az ő gyűjtése nyomán vált messze földön népszerűvé a szép csángó népdal, amivel most halkan, szomorú szívvel búcsúzzunk Veress Sándortól:

„Tavaszi szél vizet áraszt,
Virágom, virágom.
Minden madár társat választ
Virágom, virágom...”

TERÉNYI EDE

Meggyrázó igazságok

Van egy fajta szellemeskedés, írja Olvasónk, amelyet különböző matematikusok és informatikusok kapnak fel, s amelynek egyik közkezdelt gyongyszeme ilyenformán hangzik: ha végtelen sok majmot leültetünk végtelen sok írógépre ele, akkor valamelyik előbb-több megírja a Hamletet...

Ha túl sokan, túl sokszor, túl sokat nyilatkoznak egy-egy kérdésről és túl hosszú időszakon át, akkor azonban nemcsak az a helyzet áll elő, amit a fenti anekdota jellemz, hanem az ellenkezője is: az nevezetesen, hogy értelmes emberek is elkezdnek zöldségeket mondani. Vagyis, nemcsak hogy egyre több van tyúk fog egyre több szemet találni, hanem egyre több sas sem fog látni a szemétől.

Ezt a jelenséget látom (így Olvasónk) a magyar nótá, az úgynevezett cigányzene, egyáltalán a (főleg tizenkilenc századi) magyaros műdal, műzene kérdésében. Annyi az egymással hadakozó vélemény, a helyesnek és az elfogultnak látszó egyaránt, hogy az embernek elkerülhetetlen, óhatatlanul és szükség szerűen a végtelen sok írógépet pötyögtető majom jut eszébe. Mindez most felidéződik bennem, folytatja Olvasónk, egy ebben a tárgyban megjelent érdekes könyv kapcsán (Lengyel Miklós MIBÓI LETT A CSEREBÓGÁR?), amely példákat hoz fel arra, hogy kiváló emberek is mellébeszölhetnek, amíg a tévedéseik hatnak és tovább munkálnak, addig másoknak, akár nagyok akár kicsik, a jó megállapításuk sem képesek érvényre jutni; és közkeletű félreértéseket és butaságokat nem lehet kiirtani a közvéleményből...

Ez bizony valóban így van, mert az igazságoknak nem a megtalálása, hanem a befogadása a legkényesebb kérdés. Hogy mennyire kényes, éppen Olvasónk szemlélteti, amikor helyes álláspontját hamis érvekkel akarja alátámasztani. Azt mondja: az említett könyv idézi például Veres Péternek, a nagy népi írónak néhány mélyenható megállapítását a témával

kapcsolatban és megkérdi: nem elgondolkoztató-e, hogy ő is hiába mondott ilyen böles dolgokat?

Veres Péter ugyanis ezeket mondja: „Katona lettem. És mint katona, természetesen azokat a nótákat daloltam, amelyeket mint katonának dalolni kellett. Például: Felmegy a legény a fára / A meggyfa tetejére / Lerázza a meggyet / Te meg babám szedjed / Rózsás kis kötődbe. Az országban sok millió ember tudja, hogy hiába rázod a meggyet, a meggy éppen az a gyümölcs, amelyik nem hajlandó lehellni, ha csak nem ferges. Az a muki, az a kávéházi muki, aki ezt a nótát csinálta, ugye ezt nem tudta. De nekünk, parasztnak katonáknak tudni kellett volna. És nem tudtuk. Úgy énekeltek.” És alább: „... nemcsak a lerázza a meggyet-ről nem gondoltam rá, hogy hülye nóta ez, hanem ott van az a szép régi nóta, az öregebbek még emlékeznek rá:

Akács út, ha végimegyek rajtad én
Eszembe jut egy régi szép regény-(emlék?)
Nyáresté volt, pacsirta szőtt a fán...

Gondoljanak rá: millió ember dalolta ezt Magyarországon, aki tudta, hogy a pacsirta nem száll a fára... sőt este nem is énekel.”

Döbbenetes; és annyira megrázó, hogy az ember nem győz pislogni. Mármint a tekintetben, hogy éppen a népi író, sőt költő éppen a népi ismeretek terén, mennyire mellőző; csúnyábban, mint az a bizonyos kávéházi muki.

Veres Péter ugyanis arra nem gondolt, hogy ez a nóta nem mezőgazdasági tankötelem, nem pomológiai beszámoló. Hogy éppen a Veres Péter modorában végezzük eligazítást: Létezik ugyebár a költői virágnyelv. És a szerelmi költészetben, ugyebár, nemcsak a virágok hanem a gyümölcsök — (akár a madarak, halak stb.) — hordoznak bizalmas közléseket, sőt jelképekké is válhatnak. Közismert például az alma-ajándékozás „szerelmi



Farkas utcai templom kelyhe



ajánlat” jelentése, még jóval az Özönvíz előttről. Ami pedig a meggyrázást, meggysejést illeti: nézzünk csak meg egy népdalszöveget, ami talán nem kávéházi muki szerzeménye: „Adsz rózsám a kezdet, forduljunk egyet... aztán menjünk ki a kertbe, hadd szedjünk meggyet... én csak rázom, te meg szedjed, mindég csak szedjed... csókot is kapsz, de csak egyet, mindég csak egyet...”

Am még ha az ember nem is ismert ilyen dalokat, játszhatott síheder korában zálogosít; abban pedig a meggysejés bizony szerelmi enyelgést jelent; egy fokozattal súlyosabbat, mint a csillagnézés; azt, amit manapság pettingnek hívnak, s ami (Kemény Ferenc meglátása szerint) magyarul — becézést jelent.

Hogy maga a meggy a magyar népi jelképrendszerben — többek közt — a nőiség jelképe, annak több indítéka is van; hadd említsük csak a legszelidebbet közülük. Azt nevezetesen, hogy a „meggy” társult az egy gyével irandó többnyire kihalt meggy (megy, mögy) szóval; az pedig valaha a női szeméremtest (valószínűleg egy időben eufemisztikus értékű) neve is volt. (Az ismertebb szótárak közül csak a Ballagiban fordul elő, a telhennel kapcsolatban.) A szó — az ósszavak ellentétes jelentése elvének alapján — a mag szó szemléleti kiegészítője volt; a meder, ami befogadja a magot. Ha kedve van valakinek a kitekintésre, akár a mater és a medium: „valaminek a közepe” szavakkal is egybevezetheti; a magyarban pedig lásd: mag-mogyoró-mogyoró-mogy stb., valamint a mén-meny szópárokat s még sok más. Idetartozik a méz, sőt a mező is, amit — megmívelnek!

A kérdés csak az, honnan tudja azt a mély jelképiséget az a kávéházi muki, amit a népi író nem tud?

Önnét, hogy a dalszerzők mindég a közkeletű szállóigék és közhelyek sűrű hínárjában szoktak úszkálni, mint az a-

muri pontyok, és tekintetbe veszik Brunetierre híres tanulmányát A közhelyekről..., hogy tudniillik azokban is van néha valami..., például közgondolkodás... és közírás...

Ami pedig az esti lombokban daloló pacsirtát illeti — nos, ez sem olyan kávéházmukis-marhaság. Újságírói pályám során legalább háromszor írtam meg különböző lapokban, Olvasómnak válaszolva, hogy létezik (de legalábbis nemrégben még létezett) egy erdei pacsirta nevű madárka is, amelynek a fülemülehez hasonló szokásai voltak: esti dalolás és nem hajnali, fákon és nem nyílt mezőn, nem szemben a kelő nappal, hanem a méla holdat köszöntve. És hogy ennek utána lehet nézni madarászati szakkönyvekben is, már ha komolyan érdekel valakit.

Am az ilyesmi nem komolyan érdekel valakit; hanem a valakik mérgesek, hogy elhalálszanak az orruk elől egy-egy jó poént, csattanót, csattogó csalogányt. Egyszer egy mérges olvasó azt válaszolta, hogy képes vagyok meg holmi madártani könyveket is kitalálni, csakhogy nekem legyen igazam. Holott hogy nemcsak mezei, hanem erdei pacsirta is létezik, az az Akadémiai Nagyszótárban is említetik, s valamint az is, hogy „tájdívtatosan a pacsirtát pityernék is hívják”.

Azonban nincs miért ezen elpityeredni. Mindössze annak a belátása szükséges, hogy a világ nemcsak annyiból áll, amennyit mi magunk éppen látunk belőle.

Es nem azon múlik a do-log, hogy majmok és komputer bármilyen szövegváltozatot képesek létrehozni, hanem azon, hogy a keletkező milliárd és billió megállapítás közül kiválasszuk azokat, amelyek fedik is a valóságot; legyen ez a valóság akár mezőgazdasági, akár — művészi.

CSÖSZ

A mindenkori székszbombálnak azt a mai, velőtrázóan ocsmány meghatározását, hogy „Csupa es... meg n...”, valaha böles és nem is annyira halgatag, mint időzlésű őseink még így adták meg: „Csak begy meg meggy”.

Májusi évfordulók

- 1 — 320 éve született Joseph Addison angol költő
- 130 éve született Marcel Prévost francia író
- 2 — 220 éve született Novalis német költő
- 3 — 110 éve született Henri-René Lenormand francia író
- 5 — 90 éve halt meg Bret Harte amerikai író
- 710 éve született Juan Manuel spanyol író
- 6 — 40 éve halt meg Maria Montessori olasz pedagógusnő
- 130 éve halt meg David Henry Thoreau amerikai író
- 7 — 100 éve született Milutin Bojić szerb költő
- 180 éve született Robert Browning angol költő
- 125 éve született Wladyslaw Reymont lengyel író
- 8 — 80 éve született Gertrud Fussenegger osztrák író
- 25 éve halt meg Elmer Rice amerikai író
- 9 — 240 éve született Johann Anton Leisewitz német író
- 80 éve született Ottlik Géza magyar író
- 10 — 75 éve született Heinz Kamnitzer német író
- 11 — 90 éve született Kaarlo Sarkia finn költő
- 170 éve született Szigeti József magyar drámaíró
- 25 éve halt meg John Masefield angol költő
- 13 — 160 éve született Juris Alunans lett író
- 14 — 80 éve született Hegedűs Géza magyar író
- 325 éve halt meg Georges de Scudéry francia író
- 80 éve halt meg August Strindberg svéd író
- 15 — 80 éve született Salamon Ernő romániai magyar költő
- 130 éve született Arthur Schnitzler osztrák író
- 16 — 400 éve halt meg Giovanni Michele Bruto olasz történész
- 25 éve halt meg Forbáth Imre csehszlovákiai magyar költő
- 80 éve született Hans Mokka romániai német író
- 60 éve halt meg Szini Gyula magyar író
- 18 — 20 éve halt meg Csépe Imre jugoszláviai magyar költő
- 120 éve született Bertrand Russell angol filozófus
- 19 — 230 éve született Johann Gottlieb Fichte német filozófus
- 80 éve halt meg Boleslaw Prus lengyel író
- 100 éve halt meg Teleki Sándor magyar író
- 20 — 150 éve született Catulle Mendès francia író
- 110 éve született Sigrid Undset norvég író
- 21 — 125 éve született Li Bo-juan kínai író
- 290 éve született Francisco Xavier de Oliveira portugál író
- 23 — 150 éve halt meg José de Espronceda spanyol költő
- 25 éve halt meg Langston Hughes amerikai író
- 90 éve született Vladimir Streinu román kritikus
- 24 — 90 éve született Mihail Cosma román költő
- 175 éve halt meg Juan Meléndez Valdés spanyol költő
- 25 — 75 éve halt meg Makszim Adamavics Bahdanovics belorusz költő
- 80 éve született Irma Grebde lett író
- 26 — 170 éve született Edmond Goncourt francia író
- 90 éve született Ivan Ivanovics Katajev orosz író
- 50 éve halt meg Kóbor Tamás magyar író
- 27 — 125 éve született Arnold Bennett angol író
- 660 éve született Abdurrahmán Ibn Khaldim arab krónikaíró
- 80 éve született Patrick White ausztrál író
- 130 éve született Alekper Tairzade Szabir azerbajdzsáni költő
- 30 — 25 éve halt meg Dékány András magyar író
- 75 éve halt meg Julius Janonis litván költő
- 31 — 130 éve halt meg Johann Nestory osztrák író
- 100 éve született Konsztantyin Georgijevics Pausztovszkij orosz író

ASCO S. A.

ÉPÍTŐIPARI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG CSÍKSZEREDA

Felvesz ÁCSOKAT és KÖMÜVESEKET
bel- és külföldi építőtelepeire.
Érdeklődni a vállalat székhelyén.

Cím: CSÍKSZEREDA
Petőfi u. 37
Telefon: 958/15537
Hargita megye



A CSÍKSZEREDAI SÖR KERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

SÜRGŐSEN ALKALMAZ
KÖZGAZDÁSZOKAT!

ÉRDEKLŐDNI A VÁLLALAT
SZÉKHELYÉN

Csíkszereda, Hargita út 120 szám
Telefon: 958/15192

HOL —

● A múlt év december 11-én az új kairói operaházban a hívek népes táborára ünnepelte a Nobel-díjas Nagib Mahfúz 80. születésnapját. Az egyik költő az ünnepre írt kaszidáját mondta el, aztán megszólaltak az íróársak, sőt a Nagib Mahfúz regényeiből készült filmek rendezői és színészei is. Eddig harmincyolc regény, tizenhárom novella és hét színmű került ki az egyiptomi író keze alól, s műveit huszonhat alkalommal filmesítették meg hazájában.

● Az Erdélyi Figyelő idei 1-es számában Barabás László Merre, RMDSZ? Merre? cím alatt beszélget Markó Bélával. A lapból kiemelendő továbbá Szépreti Lilla A fogarasi várbán című riportja, Murádin László Borralvó című nyelvemlék-cikke, Zsehránszky István beszámolója a sepsiszentgyörgyi Concordia Napokról, Balogh Edgár Sajtó a cenzúra örvényében című naplórészlete, valamint Csögör Lajos Lapok a Bolyai Egyetem történetéből című tanulmánya.

● Az Alföld 4-es számában Bertha Zoltán recenziója olvasható Várhelyi Géza Ki vár engem?, Palocsay Zsigmond Katárgyszirmok és László Csaba Ki fehérlik gyázalásban? című kötetéről. A lapban verset közltek egyebek mellett Markó Béla, Kányádi Sándor, Balla Zsófia

Lászlóffy Aladár, Visky András és Kovács András Ferenc. ● Az újdéki Hid márciusi számában Sárvári V. Zsuzsa Vallomás az életből cím alatt recenzálja Nagy Olga Gyónás című könyvét.

● A Látóhatár 3. számában Lászlóffy Aladár Menni a havazással szembe, Markó Béla Már nem a kortéjai és Kovács András Ferenc Óreg biblia maraórája című verse, valamint Nagy Pál Marosvásárhelyi Sorok című cikke olvasható.

● Újabb változás következett be a Berliner Ensemble élén: „illetékességi hiányosságok, túlköltő-kezés” miatt leváltották az alig pár hónapja működő intendant, Serge Mündt, és egy tanács vette át a vezetést, amelynek tagjai Heiner Müller, Fritz Marquardt és Bärbel Jaksch. Ulrich Roloff-Momin, a város művelődési szénátrá kifejezte reményét, hogy a színház hozzájárulhat „a város két részének társadalmát elválasztó mély árkok betemetéséhez”. Heiner Müller szerint „a színházat a fal építése előtt is össznémet érzelme vezette, s a jövőben — úgymond — erre a tradícióra kell építeni”.

● Az Élet és Irodalom április 3-i számában Balla Zsófia verse, valamint Gittai István Cseprintések és Láng Zsófi A feleségem története című prózája olvasható. ● A Magyar Nép 7-es számában Balla Zsófia Nem ez az első alkalom, Most van hét vagy nyolc és Elcsatolt részek című versei olvashatók.

● A Hite. 7. számának tartalmából: Kenéz Ferenc Második budapesti vers; Nagy Pál Marosvásárhelyi Sorok

(III.); Bágyoni Szabó István Szétszedett ejtőernyő; Bogdán László A boxoló; Csiki László Mellékút mentén.

● A világhírű amerikai színész, Paul Newman filmet akar készíteni a nemrégiben elhunyt svájci író, Friedrich Dürrenmatt legismertebb színművéből. Az öreg hölgy látogatása című tragikomédiából. A főszereplő Claire Zschanassian szerepét a színész-rendező felesége, Joan Woodward fogja játszani.

● A Frankfurter Allgemeine Zeitung szerint komoly keletiek merültek föl a bestsellerlisták megbízhatóságával kapcsolatban. A legszűkebb körben vélemény az, hogy a bestsellerlistákra azoknak a műveknek a címe került fel, amelyek a könyvkereskedők raktáraiban fülhalmozódtak. A cikkíró szerint minden bestsellerlista alapelve: azt az árut lehet jól eladni, amelyről a potenciális vevő azt hiszi, hogy már sokan előtte megvásárolták. A megvásárlási szándékot kívül a listák összeállításának technikai hibái is aláássák a listák hitelét. Az összeállítók például a könyvkereskedőknek csak egy részét kérik meg a legjobban eladható művekről, az adatok pedig nem a valóban eladott könyvek listáján alapszanak, hanem az eladók emlékeztetőre támaszkodnak. Az is elképzelhető, hogy a könyvkereskedők és az ügynökségek a könyvkiadóknak akarnak szívesseget tenni e listák összeállításakor.

—MI

Szent László király — 2.

A 800 évvel ezelőtti szentté avatott I. László a keresztény királyok példaképe lett egész Európában. Erre utal a korabeli Szent László Ének is. Ebből idézzük két sort a vízszintes 3. és függőleges 15. számú sorban.

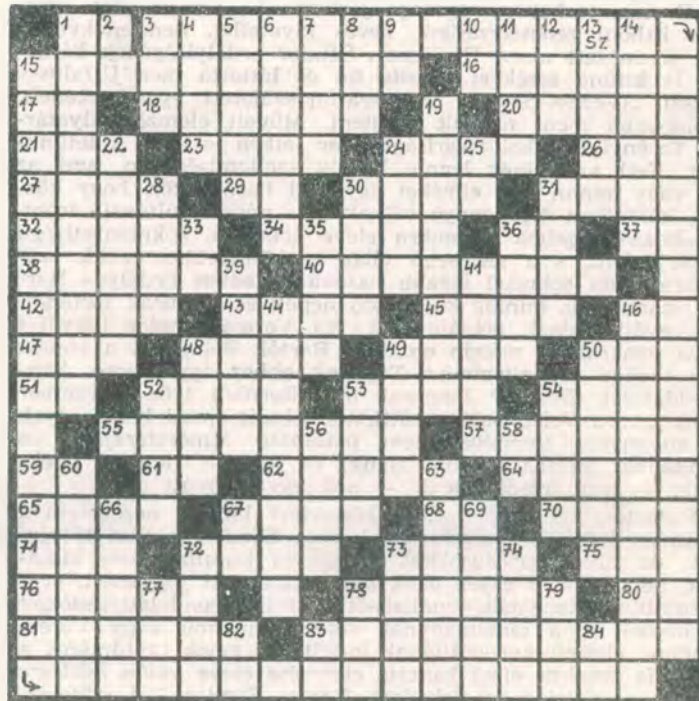
VÍZSZINTES: 1. Etelizető és konzerváló szer. 3. A Szent László Énekből idézett első sor (zárt betűk: E, A, D). 15. Nem folyékony elektricitot tartalmazó galvánélem. 16. Spanyol férfinév (pl. Cervantes). 17. Fordított névelő. 18. Titkári munka jelzője. 20. Milyen irányba. 21. Italt fogyasztó. 23. Német dal. 24. Messziről meglátszik rajta. 26. Középen porló! 27. Pogánylázadás vezére volt. 29. Gurulni kezd! 30. Pénz, németül. 31. Okozat előidéző. 32. Erkölcstan. 34. Azonnal. 36. Béke egyenmű hangzó. 37. Az alapskála második hangja. 38. Éneklő. 40. A menyasszonyt kísérő lányok jelzője. 42. Angol. 43. Kábitó-szer. 45. Eladni igyekszik. 46. Csahos. 47. Kis Etelka. 48. Tegnap is, ..., holnap is. 49. Falusi Ilona. 50. Sem kevert betű. 51. Buzdítás. 52. Atozerőművel rendelkező magyarországi város. 53. A láb alsó felülete. 54. Hirt küld, kissé népiesen. 55. Nagy teherautó tulajdonosa vagy vezetője. 57. A magyar himnusz zeneszerzője, személyneve kezdőbetűjével. 59. ÁF. 61. Protaktínium. 62. Női név, párja a Liviusz. 64. Francia operettszerző (1825—1892). 65. Nagypapa kedves becézése. 67. Klasszikus Hold. 68. Fonetikus mássalhangzó. 70. Carbonium. 71. Sörög belseje! 72. Görög betű. 73. Osztrák operettszerző (Leo, 1873—1925). 75. Foghús. 76. Útonálló. 78. Jelentős. 80. Kezdet

és vég nélkül nyer! 81. La donna e ...: az asszony ingatag 83. Nagy művészek ilyen tapsot kapnak.

FÜGGŐLEGES: 1. Igéretét beváltja. 2. Csecsemőírá. 3. Három, oroszul. 4. Angol főnév. 5. Szótól ... (lásd fától fág). 6. Katolikus hálának. 7. Klárusit. 8. Istenek, latinul. 9. Néma bim-bam! 10. Némi egyenmű hangzó. 11. Becézett Timea. 12. Szófaj. 13. Fényes fekete köszénkátrány. 14. Nemzetközileg is küzdenek ellene. 15. A Szent László Énekből idézett második sor (zárt betűk: B, I, A). 19. Magasba emelkedik. 22. Cázimír román költőnév. 24. ... út, fel is út. 25. Erdő közepén! 28. Vissza: áll alatti zsírpárna. 30. Rumos meleg italkeverék. 31. Tanulságot von le. 33. Rangjelző. 35. Férfinév. 36. Barna, románul. 39. Az udvarra. 41. Venezuelai város, a Maracaibo-öböl közelében (OROPE). 44. Határozottan adandó elő, zenei szakkifejezés. 46. Ezen állnak a szónokok. 48. József Attila-versim. 49. Kulturális és ipari központ Moldvában. 50. Komponálja. 52. Ilyen ruha a reverenda. 53. El. 54. Igefajta. 56. Columbus egyik hajójának a neve. 58. Ródiom. 60. Ókori egyiptomi uralkodók. 63. Klasszikus, lassú társasági tánc, névelővel. 66. É, É, É, É! 67. Folyadék. 69. Idős. 72. Üzlet. 73. ... a bor, Möriz-mű. 74. Festőművész (Károly, 1833—1904). 77. Berlin egyik fele! 78. Vas, oxigén. 79. Visszaes! 82. Elektromosított. 83. FD. 84. Libahang.

(Drinceanu Ilona)

A HELIKON 8. számában közölt, Szent László király — I. című rejtély megfejtése: Úgy ragyogott föl, mint kő közepette a hajnali csillag, mely elűzi a homályt.



A HELIKON A ROMAIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGÉNEK KÖZPONTI FOLYÓIRATA — MEGJELENIK KÉTHETENKÉNT

Főszerkesztő: SZILAGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIBÉLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR világhírlap
K. JAKAB ANTAL vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA próza, kritika
NAGY MÁRIA olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR műszaki szerkesztő

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj, Bulevardul Eroilor nr. 2. Postafiók (Căsuța poștală) 245. Telefon: 95/11 24 20. Nyomda: „Ardeleana” Kolozsvár (Cluj)